هفتيوار

برسات

ڪراچي

1

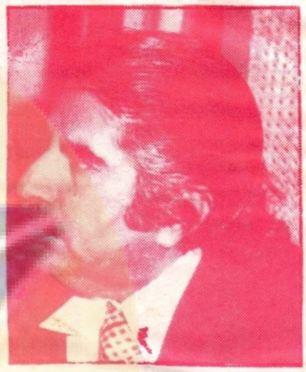

شيخ اياز جي نئين تخليق

”ٻن چڻ ٻچاٽا“ - برسات ۾

پهريون ڀيرو شايع ٿي رهي آهي.

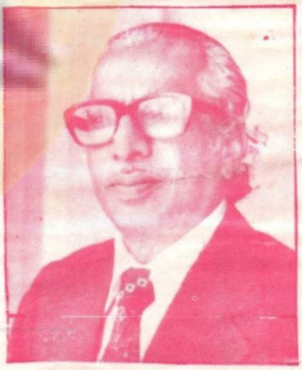

علي احمد بروهي جو انتهائي

اهم انٽرويو

Gul Hayat Institute

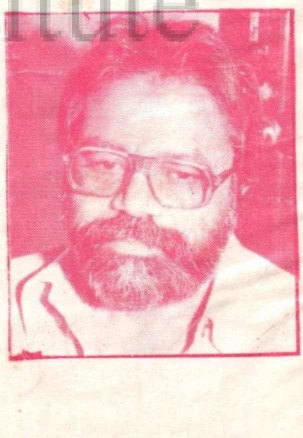

امر جليل جي ڪهاڻي

مٺي ڇا ماڻهو

۽ ٻيو گهڻو ڪجهه

قيمت: ۵ رپيا

هفتيوار برسات ڪراچي

چيف ايڊيٽر:
يوسف شاهين

مئنيجنگ ايڊيٽر:
ناصر حيدر

ايڊيٽر:
عبدالرحمان بليجو

چيف رپورٽر:
طارق بيگ

مئنيجر:
محمد يونس

نمائنده سنڌ:
منظور روشن

جلد: ١٠ — شمارو: ٧١

ڏاڙيل

اڄ ڪلهه
سڄي سنڌ مان
ڏاڙن جون خبرون اچي رهيون آهن
اخبارون پڙهڻ سان
ائين معلوم ٿئي ٿو ڄڻ ته
سڄي سنڌ ڏاڙيل بڻجي وئي آهي
آخر ڪهڙا ڪيس ٿيا آهن
ڪهڙو ويل وهيو آهي
سنڌ وارن کي ڇا ٿي ويو آهي
هنن کي ڪنهن ڏاڙيل بڻايو؟
ڪراچيءَ جي اخبارن کي
اڃا به زورائتي انداز سان
انهن خبرن کي ڇاپڻ گهرجي
۽ ڪڏهن ڪڏهن
سنڌ جي حقن تي لڳل ڏاڙن بابت به
خبرون ڏيڻ گهرجن.

هي پرچو افروايشيا پرنٽنگ پريس ناظم آباد ڪراچي مان يوسف شاهين ڇپائي پڌرو ڪيو.

Gul Hayat Institute

*

اهو سوچي تہ آلندي جي موت کان
ٻہ ڏينهن پهريون نروڌا اسپتال ۾ ڪيئن منو،
مان پنهنجي موت جي ريهرسل ڪري
رهيو آهيان!

جيستائين مان اهو نہ ڄاڻان تہ ان جو دروازو
ڪهڙيءَ گهڙيءَ ۾ کلي ٿو، ۽ آها ڪيڏانهن
وڃي ٿي ۽ ان جو نالو ڇا آهي،
تيستائين مان هن گهر کان ٻاهر وڃڻ
نٿو چاهيان،
موت، دربان فرشتا، تون ان جو دروازو
ڪهڙي ڇڏ،
ڇو تہ مان ٻاهر گهڙيءَ ۾ اچا وڃڻ نہ ٿو
چاهيان — گهٽي جنهن جو نالو بہ مونکي
معلوم نہ آهي.

(ڪارڊيو واسڪيولر انسٽي ٽيوٽ ڪراچي مان)

Gul Hayat Institute

هيڪو

[شيخ اياز جي نئين تخليق "ٻن چڻ ٻچاٺا" تان ورتل، جاپاني طرز تي لکيل هيڪو – اڻ ڇپيل ڀهردون ٻيرو برسات ۾ شايع ڪجن ٿا]

○

چا تو سمجهيو تن؟
هي جي ڪُوڪي ڪوئليون
وڃڻ وايون ڪَن!

○

ٻيڙا ڏڙڪن ٿا
سِڙهه ڪنهن آويساهه سان
ٿَڙ ٿَڙ ٿڙڪن ٿا

○

اڄهو سهڙيِ سَنجهه
هالي اکيون ٻوڙيون
چا ليءِ ڪَنجهو ڪَنجهه!

○

ٽڪين ٽيلهي ٽَرُ؟
اڄا گوليءَ ٻنڌ تي
آهي ٻنهنجو گهرُ

○

رهندو وڃي ٻاءُ
سُڃي رستي تي رُڳو
ٻيرن جو ٻڙلاءُ!

○

ڪنهن ڪي ناهي ڪَر
ٽينگر ٻر جي ڏون اچين
مون وٽ ٻکين ٻَر

○

آپ ۾ سمائو،
ٽاري لُڏندي ٿي رهي
ٻنڇي آڏائو.

○

مون ڪي ان مان ٻَوُ
اڄا ڏو ۾ شاعري
جياپي جو ڏَوُ!

Gul Hayat Institute

○

لوڙهو، ليءِ وَڻَ
ٻنهي پاسي واءُ ۾
ڪيڏي ڪنگوءَ ڇَڻ! *

○

تنهنجي ڏاتِ تنوارِ،
ڪارا ڪڪر آپ ۾
هيٺان پَٽَ ڪُنوار ـ *

○

تِتر ٻولن ٿا
ڪي دروازا ڏنڌ ۾
مون ليءِ کولن ٿا

○

لِڪي ڪِين لِڪيون
پياري، تنهنجون ڳالهڙيون
جهڙيون مورَ ٽڪيون

○

آمڙ تنهنجي نَٿّ،
دانهين مون تي ٻيو ٿيا
ٿَر جا ٿوهرَ هَٿَ!

○

مون مَنُ مروڙي
پريان ٻني مينگهواڙِ
مريڙو نوڙي

○

هورهيو ٻولي *
ٻاٽياريءَ جي پريت ۾
مون کي رڻ رولي

○

ڪاري ڪبڙ هيٺ،
سِر تي جهلي ٻيلهڙو
ٿڪجي ويٺي نيٺ!

---

* ڪنگو — لئي جي وڻ جو گل * هورهيو — ٿر جو پکي * پٽ ڪنوار — ٿر جو گاهه

Gul Hayat Institute

○

ڏات مـڱان ڏاتار،
جوڙي ٽُنَل جيڏڙا
ڳنڍيان ڳنڍڻ هارَ!

○

ڪَتَ، وڏيرو پَٽُ۔
ٻيڻي آهي ٻَٽَ ٽي
هيٺ رتُو نبي رُتَ *

○

مار نه ٻاٽي ٻَرُ
جنهن جي اکين ۾ ڇُلي
تو سارو ڪينجهر

○

آهو ڦاڪُ مٺان
گُل ٽڙن ٿا اڳ جيان
مان مُرجهايو هان

○

چوندين ڪوئل ڪي؟
اڄڪلهه ٻارا پوهَه جا
ساوڻ ڪي نه سڏي!

○

آڌيءَ رات مٿان
چنڊ ته ٻيٺو ڪونه آ
مان ئي ٻيٺو هان

○

سرَءُ، ٻنيون، ٻگهه
آيرڻ ليءِ آئي هُئي
ڏرٽيءَ ساري سگهه

○

ڪُڙن ٻيا کنڊ،
پروهت ٻهچي وٻا
توکي ايڏي ننڊ!

* رتو نبو — ٻاٽيءَ جو ڀڪي

Gul Hayat Institute

○

اڄُ نہ آڏارون
موکي ڪالھہ مري وئي
ٿا ساريل ٿارُون

○

ھائي نہ ترساءِ
مون جي گجرا پوئِيا
منھنجي ھَٿان ڀاءِ!

○

ڏُس ھي خالي مَٽَ!
موکي ڪالھہ مري وئي
ڳاٽَ لڳن ٿا ڳَٽَ

○

ڪيڏو ڏور اچان ؟؟؟...
اڄ نہ ڪَرھل ڪُنڪيو
ھاڙ ھي لڪَ مٿان!

○

پيرو پڄنو ھان؟
جڳ سان ناتا ڇو ٽُٽا
ڇا مان وڃنو ھان ؟

○

اڄ جو ٽَڪا انگ،
ناچ ڇُپايا ڪيترا
ماڻھوءَ کان مرڏنگ!

Gul Hayat Institute

○

ڪِنوڻ ڪوڏي ڪينَن،
آس آياريءِ سُپرين
ڪَتيءَ ڪَکَر جيئن!

○

سانت تہ چڳي ھُونءَ،
ٻر جو ڪٿي ٻولڙي
آمي ڏار ڇَتونءَ!

○

وڏي آسَر جَنڊُ ـ
جيجل ! تو جاڳائيو
سارو مانديءَ منڊُ ۔

○

تو تہ چوين ٿو، "لک!"
ڳولهي ٿي ڀي ڳالهہ کا
منهنجي هَڏَن مِکُ ۔

○

کينن ورائيان سَڏَ !
ٻنيان ڳوري چپ آ
اڳيان اونهي کَڏَ ۔

○

اڄڻو آهہ بسنت
پيارا، ڪويل ڪُوڪَ ۾
آهہ سياري انت ۔

○

پاڳ جڏهن ٻڌجن
اپري سيري ساٿَ جُون
ڳالهڙيون ڳڻجن !

○

سَرتا، هي سِرَ ڏڙَ !
وَٺيو پينگهون ہٺَ جون
لُڏُ نہ اوچي ٻڙ !

○

ڪِٽي سِي ڳيانڙيون !
وجهو وَرَ وٽن ۾
ڪَرڪَن ڪورانڙيون ۔ ※

○

کهڙا سفر سالڳ !
اڳيتي رُٺ راڙا ڪري
ڪرنگهن مٿان ڪالڳ ۔

※ ڪوراڙ ـ هڪ خطوناڪ نانگ

Gul Hayat Institute

متان لهين سِجَ !
متان ٻوي رانڙيِ
منهنجيءَ جهوليءَ ٻجَ ...

آجو ڀانءِ نہ تون
ڪَنبو تنهنجي قرض جو
ڏرتيءَ ڇُپي مون.

ڪَهڙا رُتِ ڦيرا !
ساڳيا وَڻَ چوليءَ مٿان
ڳِجهن آکيرا

ڏِسُ تہ سياري ساڙُ !
ڪوهيڙي ۾ ويو ڇُپي
سج کان اڳُ ٻهارُ.

ڇِنا ٻيا ٻہ ٽہ ڪوڙُ
مُنهنجي مَنهَن جي مٿان
ڪيڏي مينهَن ٻتوڙُ!

ڳهاوَ جڏهن ڳهائن
اوُليون ٻوُليون ڳالهڙيون
ويہ نہ ورجائن.

او شَل ٻنڌَ ٻُڃن،
مٿي تارا آبَ ۾
هيٺ ٽليون ٽمڪن.

ٻاهر آ طوفان،
ڇَپَر ڇنيي ٽو ٻيو
آڏي روشندان.

Gul Hayat Institute

○

ٻَهرن تي ٻيٺي
رات جنيندي ڪيترو
ويٺي ڙي ويٺي!

○

ڪوهيڙي ڪنهبو
ڳاڙهي ٻڪيءَ ڇُهنب سان
ڳائيندي ٽوپيو.

○

ڪَنگ چٽي ڪُرڙي -
جلسي ۾ شاعر ڏسي
اچ آئي ڏرڙي.

○

ويري تنهنجي ٻچ!
ڪلرُ ڪيري ڪوٽ ڪي
متان ٻگهن آچَ!

○

هِت نہ هُيون ڪالهہ
هيڏيون ٻگل ڪنگريون
ايڏي ڇڱل مالهہ!

○

نِنڊ ٻيو سيڪو،
دَسَ لڳا، دَر ٻُوريا
ٻير سُتو ٻيڪو.

○

هو جي جَن نہ ڪَن،
او شَل ٻَوَن مينهَڙا
ڳونگا واهہ ڳَجن!

○

ڏنگڙ ڏهہ ڏهہ ڪن،
اڃ نہ ڏٺم وات تي
ڳهوٽ متي ڳهوڙن!

Gul Hayat Institute

دودو ڳـول نہ تـون،
سـارو رَتُ چُهـي وئـي
وڪِهہ سـنـدي پون!

○

مـاري سـاري ٽـَر
پـر جي آڏرين ڪُونجڙي
لـمـو ڳاٽ نہ ڪرِ!

○

پوُندو نہ ڏي پُون
وري انهيءَ دوار ٽي
اچڻو آهين تـون!

آسي محمود "زميني"

غـزل

داستانُ دل پـڌائـــڻ ٿـو گـهـران،
يار دل جو ڪجهہ ڳهٽائڻ ٿو گهران.

بندگي جو لطف ڪجهہ حاصل ٿئي،
تو اڳيان سر ڪي جهڪائڻ ٿو گهران.

نقش دل تــي جـــا رهجي وڃي،
ڪا گهڙي اهڙي گذارڻ ٿو گهران.

آرزو ايـڏي وڏي پــي ناهي ڪا،
بس گهڙي ڪن مسـڪرائڻ ٿو گهران.

تولاءِ گر منهنجو سڏائڻ آ بـــرو،
پاڻ کي تنهنجو چوائـــڻ ٿو گهران.

زندگي جي هر گهڙي، هـر پل پرين،
تنهنجي آمهون سامهون گهارڻ ٿو گهران.

تنهنجا مـاڻا، نـــاز ۽ انـــداز سڀ،
وقت پنهنجي لئہ ڪرائڻ ٿو گهران.

ناظرو آهي زمانـــو، تنهـن ڪري،
توکي اکڙين ۾ لڪائڻ ٿو گهران.

منهنجي هر خواهش، تمنا تـون آهين
تنهنجو ئـي آسي سڏائـڻ ٿـو گهران.

Gul Hayat Institute

امر جليل

منيءَ جا ماڻهو

[هڪ دفعي توکي چيو هوم ، تہ مان ويراڳ مان موٽي ايندس، ۽ توسان پنهنجي بيپناهہ محبت جي تجديد ڪندس. مان موٽي آيو آهيان.]

جمعي جو ڏينهن هو. صبح جو وقت هو. مان موگيي مغز سان اخبارن جا صفحا ڏسي رهيو هوس. سموري رات مون خواب ۾ پاڻ کي آڏامندي ڏٺو هو. صبح جو اٿيس تہ مٿو جهليتو نہ هو. اخبارن جي رنگين صفحن تي ڏندن مشٽنڊن پهلوانن، بدمعاشن، چورن، ڦورن، قاتلن ڌاڙيلن، دانشورن، سڌن سياستدانن ۽ اڻ سڌن سياستدانن جا رنگين فوٽا ڏسي مان الله سائينءَ جي قدرت جو قائل ٿي رهيو هوس. جڏهن کان عورتن جي ناپاڪ فوٽن کان اخبارن کي پاڪ ۽ صاف ڪيو ويو آهي، تڏهن کان نهايت پوائتن ۽ هيبتناڪ مردن جا رنگين فوٽا اخبارن جي سونهن سوڀيا ۾ اضافو ڪري رهيا آهن.

مان غور سان هڪ نهايت خوفناڪ ۽ خبيث پوڙهي نوڙهي جي تصوير ڏسي رهيو هوس جنهن اسي سالن جي عمر ۾ سورهن سالن جي ڇوڪريءَ سان شادي ڪئي هئي. اخبار جي صفحن تان ڪنوار جي تصوير غائب هئي، ۽ پوڙهي گهوٽ جي تصوير نمايان هئي جنهن پنهنجي ڏاڙهيءَ جا وار، ڪياڙيءَ تي ڇڏيل وارن جي جهت ڪنهن ظالم جي دل وانگر خضاب سان ڪاري ڪري ڇڏي هئي. ان وقت اوچتو ٻاهريون در کڙڪيو.

مون ڇيني کي چيو، ”يار ڇينا، سمجهان ٿو، پاڙي وارا قرض جي وصولي ڪرڻ آيا آهن.“

ڇينو منيءَ مان ماڻهو ڏاهي رهيو هو. پڇيائين، ”در کوليان ڇا.“

”هڪ ٽيليويزن ڊرامي جا پيسا مليا آهن.“ چيم، ”در کولي ڇڏ، اڄ قرض لاهينداسين، ۽ ڪجهہ يارن کي قرض ۾ مبتلا ڪنداسين.“

ڇيني چيو، ”ماڻهوءَ جي منهن تي نڪ ڦٽ ڪري هڪ منٽ ۾ در ٿو کوليان.“

ڇينو منهنجو ننڍو ڀاءُ آهي. ڏهن سالن جو آهي. بيحد ذهين آهي. ڏک سک ۾ منهنجو ٻانهن ٻيلي آهي. مون کي ملول ٿيڻ نہ ڏيندو آهي. مان ڪنهن ڪنهن وقت ڇيني لاءِ ڏاڍو اداس ٿي پوندو آهيان. مون کي خبر آهي تہ ڇينو هڪ نہ هڪ ڏينهن پنهنجي ذهانت سبب مارجي ويندو. اسان جو معاشرو سطحي سوچ وارن لاءِ نهايت موزون ۽ مناسب معاشرو آهي. اسان جي معاشري ۾ ذهين ذهن لاءِ ملامت ۽ سوٽ کان سواءِ ڪجهہ نہ آهي. ڪجهہ عرصي کان ڇينو منيءَ مان ماڻهو ٺاهڻ لڳو آهي. سندس ٺاهيل ماڻهو مائيڪل اينجيلو ۽ شاڪر عليءَ جي ٺاهيل ماڻهن کان مختلف هوندا آهن.

ٻيهر در کڙڪيو.

ڇيني ماڻهوءَ جو منهن نڪ بنا ڇڏي ڏنو. ٻئي هٿ منيءَ ۾ پريل هئس. ٻاهرين در ڏانهن

Gul Hayat Institute

ويندي چيائين، ”ٽينا جو پيءُ هوندو. راتوڪي پارٽيءَ مان ٻچيل ڪيڪ جو ٽڪر کڻي آيو هوندو.“

ٽينا ۽ ٽينا جو پيءُ اسان جا پاڙيسري آهن. ٽينا هڪ پرائيويٽ فرم ۾ اسٽينوگرافر آهي. وچولي قد بت واري سانوري سلوڻي ڇوڪري آهن، ۽ ڏاڍي سٺي آواز ۽ انداز سان ڳالهائيندي آهي. سندس پيءُ وڪٽر ڊسوزا رٽائرڊ ريلوي گارڊ آهي. پنهنجي وقت جو مشهور ڪرڪيٽ جو رانديگر آهي. جواني‌ءَ ۾ ڪراچي ڪرسچين ڪرڪيٽ ٽيم لاءِ کيڏندو هو ۽ تمام تيز بالنگ ڪندو هو. ڪڏهن ڪڏهن سندس گهر تي پارٽيون ٿينديون آهن، جن ۾ ٽينا جي فرم جا ملازم شامل ٿيندا آهن ۽ رات جو دير تائين هُل هنگامو ڪندا آهن. صبح جو اڪثر ائين ٿيندو آهي جو ٽينا جو پيءُ وڪٽر ڊسوزا راتوڪي پارٽيءَ مان ٻچيل ڪيڪ جو ٽڪر کڻي اسان وٽ ايندو آهي. هُل هنگامي لاءِ معذرت ڪندو آهي، ۽ صبح جي چانهه اسان سان پيئندو آهي. وڪٽر ڊسوزا جي چيني سان پڪي دوستي آهي. هو چيني کي مٽيءَ مان ماڻهو ٺاهڻ لاءِ طرحين طرحين جون صلاحون ۽ مشورا ڏيندو آهي. هو چيني کي چوندو آهي، ”ڪڏهن ڪڏهن اهڙا ماڻهو به ٺاهيندو ڪر، جن کي مُنهن تي ڪنن بدران سوئر جا وَڇَ هجن.“

چيني در کوليو. در ٻاهران وڪٽر ڊسوزا بدران اسان جو ٻيو پاڙيسري سومار چانڊيو بيٺو هو. در مان مون کي اڳڻ ۾ اخبار پڙهندي ڏٺائين ته هڪدم اندر هليو آيو. ٿڪي رهيو هو. ان کان اڳ جو کانئس حال احوال وٺان، سومار چانڊئي چيو، ولوءَ جو وري مغز خراب ٿي پيو آهي، ڪيس ڪٽ سان ٻڌي هيڏانهن آيو آهيان.“

پڇيومانس، ”دورو پيو اٿس ڇا.“

روئڻهارڪي آواز ۾ چيائين، ”ها.“

سومار چانڊيو هڪ سرڪاري آفيس ۾ پٽيوالو آهي. سندس وڏو پٽ ولو ميٽرڪ جو شاگرد آهي. ڏينهن جو اسڪول ويندو آهي، ۽ رات جو هڪ واشنگ واري جي دڪان تي ڪپڙا استري ڪندو آهي. ماڻهن جو خيال آهي ته ولو يا ته اڌ چريو آهي، يا مٿس جن ڀوت جو اثر آهي. پر ولو اسان کي چريو نه لڳندو آهي هو اسڪول جو سٺو شاگرد آهي، ۽ اسڪول جي والي بال ٽيم جو ميمبر آهي. بس ڪنهن ڪنهن وقت دورو پوندو اٿس. سڄو جسم اول ڪنبڻ لڳندو اٿس، ۽ پوءِ پگهر ۾ شم ٿي ويندو اٿس. اهڙي ڪيفيت ۾ هو گهر کان ٻاهر ڀڄڻ جي ڪوشش ڪندو آهي، ۽ فقط هڪ جملو ورجائي ورجائي وات مان ڪڍندو آهي، ”مان سڀ سمجهان ٿو، مان سڀ سمجهان ٿو. مان چونڪ تي بيهي سچ ڳالهائيندس.“

مائٽ سمجهائيندا اٿس ته بابلا، سچ ڳالهائڻ جو رواج ختم ٿي ويو آهي؛ ۽ هونءَ به اسان مسڪينن جو ڀلا سچ سان ڪهڙو واسطو — ڇو ٿو سچ جو نالو کڻي اسان سڀني کي مصيبت ۾ وجهين.

پر، دوري دوران ولوءَ کي ڪجهه سمجهه ۾ نه ايندو آهي. هڪ ئي وائي وات هوندي اٿس، ته مان سڀ سمجهان ٿو، مان سڀ سمجهان ٿو، مان چونڪ تي بيهي سچ ڳالهائيندس.

سومار چانڊئي کي ڪجهه سياڻن صلاح ڏني هئي، ته پنهنجي پٽ جو علاج ملڪ جي مشهور ڊاڪٽر ۽ سرجن جمعي خان کان ڪراءِ مغز ۽ ميڄالن جو ماهر ڊاڪٽر آهي، مٿي مان خلل ڪڍي ڇڏيندو آهي. سومار چانڊئي حامي ڀري هئي. پر پوءِ جڏهن ڊاڪٽر جمعي خان جي في ۽ جناح اسپتال جي ڳاني ڀڳي خرچ جي

ڪل پيس، تڏهن ٿڏو ساهه کڻي چيو هئائين، ”ايندڙ هڪ صديءَ ۾ به مان پنهنجي پٽ جو علاج ڪنهن اسپيشلسٽ کان ڪرائي نه سگهندس.“

ولوءَ ۽ ٻاڙي جي ٻين ٻارن جي مونسان ڀائپي آهي. هو منهنجي ڳالهه سمجهي سگهندا آهن، ۽ مان هنن جي ڳالهه سمجهي سگهندو آهيان. منهنجي جيڪڏهن شادي ڪيل هجي ها، ۽ مون کي پنهنجا ٻار هجن ها، ته هو ٻاڙي جي ڪيترن ٻارن کان عمر ۾ وڏا هجن ها. تنهن هوندي به ٻارڙا مون کي ”ادا وڏو“ ڪري سڏيندا آهن. ولو منهنجي ڏاڍي عزت ڪندو آهي. منهنجي ڳالهه نه ٽاريندو آهي. چيني مان به ڏاڍو پيار ڪندو آهي. ڪيس جڏهن به دورو پوندو آهي، سندس ٻيءُ سومار چانڊيو ڊوڙندو ايندو آهي. مان هجان ته مون کي، يا چيني کي پنهنجي گهر وٺي ويندو آهي. اسين ولوءَ کي پرچائي، سمجهائي پاڻ سان پنهنجي گهر وٺي ايندا آهيون. پوءِ جڏهن سامت ۾ ايندو آهي، تڏهن ڪيس گهر ڇڏي ايندا آهيون.

هيءَ جنهن جمعي جي ڳالهه آهي، تنهن ڏينهن سومار چانڊيو وڏيڪ پريشان نظر آيو. چيائين، ”ڪٽ جي ٻائي سان سٺو هٿي، مٿو ڦاڙي وڌو اٿائين، رت ٽيمڊيون ڪري پيو وهيس پر پٽي ٻڌڻ نٿو ڏئي.“

ڏندن ڏرڻن، مشتنڊن مردن جي هيبتناڪ تصويرن سان سينگاريل اخبارون ڪٽ تي رکي، مان سومار چانڊئي سان گڏ سندس گهر ويس.

ولو ڪٽ سان ٻڌو پيو هو. نرڙ مان رت وهي رهيو هوس. رڙ مٿان رڙ پئي ڪيائين، ”مان سڀ سمجهان ٿو، مان سڀ سمجهان ٿو. مان چونڪ تي بيهي سچ ڳالهائيندس.“

مون تي نظر پيس ته ماٺ ٿي ويو. مان سندس پاسي کان ويهي رهيس. روئڻهارڪي آوزا ۾ چيائين، ”ڏسين ٿو نه ادا وڏا. مون کي ڪٽ سان ٻڌي ڇڏيو اٿائون.“

سندس رسيون کوليندي چيم، ”غلط ڪيو اٿائون، منهنجا پٽ، منهنجا ٻچڙا.“

مون ولوءَ کي رسين کان آزاد ڪيو. هو پنهنجو رت هاڻو منهن منهنجي سيني ۾ لڪائي سڏڪڻ لڳو، ۽ چوڻ لڳو، ”مان چونڪ تي بيهي سچ ڳالهائيندس.“

سندس نرڙ تان رت اگهندي چيم، ”ان باري ۾ پاڻ چيني سان هلي صلاح ڪنداسين. جيڪڏهن چيني صلاح ڏني، ته پوءِ توکي چونڪ تي بيهي سچ ڳالهائڻ ۾ ڀرپور مدد ڏبي؛ ۽ پوءِ توکي سچ ڳالهائڻ کان ڪوبه روڪي نه سگهندو.“

ولوءَ کي مٿي تي پٽي ٻڌي مان ڪيس پنهنجي گهر وٺي آيس. چينو ماٺوءَ جي منهن تي نڪ لڳائڻ ۾ اڃا ڪامياب نه ٿيو هو. ولوءَ جي مٿي تي پٽي ڏسي چيني ولوءَ کان پڇيو، ”مٿي سان سيڃالو ڪڍڻ جي ڪوشش پئي ڪيئه ڇا؟“

ولوءَ جي خشڪ چپن تي مُرڪ تري آئي.

مون چيني کي چيو، ”هيءَ اسانجو سنگتي، ولو، چونڪ تي بيهي سچ ڳالهائڻ جي موڊ ۾ آهي. تنهنجي ڪهڙي صلاح آهي.“

چينو هڪدم گنڀير ٿي ويو. سوچ ۾ گم ٿي ويو. اسان سڀني محسوس ڪيو آهي ته چينو پنهنجي طبعي عمر کان تمام گهڻو ذهين آهي. سنڌوءَ هڪ دفعي چيو هو، ”چيني جي روپ ۾ ڪنهن ذهين يوناني ديوتا ٻيهر جنم ورتو آهي.“

Gul Hayat Institute

چيني نهڪ ڏيندي چيو هو، ”مان وتائي فقير جو وارث آهيان.“

سنڌوءَ اُٿي ڪيس پيار ڪيو هو. پوءِ هوءَ جڏهن هلي ويئي هئي، تڏهن چيني مونکي چيو هو، ”سنڌو تنهنجي لاءِ ميري هيسڪل آهي. هوءَ تنهنجي هڪ هڪ تحرير تي حاوي رهندي. پر، خليل جبران ۽ ميري هيسڪل وانگر توهان ٻنهي جي ٻاڻ ۾ شادي ٿي نه سگهندي.“

مونکي لڳندو آهي ته چينو اڻ لکيل تاريخ جي آئيندي ۾ ڏسي سگهندو آهي. هو ايندڙ وقت جو امين آهي. هن هڪ دفعي ولوءَ کي چيو هو، ”تون ڇاجي باري ۾ چونڪ تي بيهي سچ ڳالهائيندين! ڇاجي باري ۾ـ ڌرتيءَ جي باري ۾، آسمان جي باري ۾، انسان جي باري ۾، عقيدي جي باري ۾، محبت جي باري ۾ـ زندگي جي باري ۾، موت جي باري ۾ـ تون ڇاجي باري ۾ چونڪ تي بيهي سچ ڳالهائيندين!“

تڏهن ولو منجهي پيو هو.

گذريل جمعي تي چينو هڪدم ڪنپير تي ويو. ڪجهه ديرو ولوءَ ڏانهن ڏسندو رهيو.

”ڏسينس ڇا ٿو!“ چيم، ”ولو چونڪ تي بيهي سچ ڳالهائڻ جي موڊ ۾ آهي.“

چينو ڳوٺسل مٽي ۾ اڌ ڦهيل مجسمن ڏانهن هليو ويو. نڪ ڀنا ماٺهوءَ جو مجسمو ڪٽي آيو. نڪ ڀنا ماٺهو ڏاڍو عجيب پئي لڳو.

”تون، مان ۽ ادا چونڪ تي بيهي سچ ڳالهائي نه سگهنداسين. اسان لاءِ سچ ڳالهائڻ جو دور گذري ويو.“

چيني مٽيءَ جي ماٺهوءَ ڏانهن اشارو ڪندي چيو، ”هن ماٺهوءَ جي منهن تي جڏهن نڪ لڳي ويندو، تڏهن هيءُ ماٺهو چونڪ تي بيهي اسان سيني پاران سچ ڳالهائي سگهندو.“

چيني جو آخري جملو ٻڌي مون کي پنهنجي بدن ۾ ڪنبٽي محسوس ٿي. مون ڊڄندي ڊڄندي آئيني ۾ پنهنجي عڪس ڏانهن ڏٺو ـ پڪ ڪرڻ لاءِ، ته منهنجي منهن تي نڪ آهي، يا نه آهي!

نُور محمد سومرو

وائي

دل جي دُواري وٽ،
اک جي تاري وٽ، ديرو دلبر دوست جو.
ڪليل دري جي سامهون،
پياري جاري وٽ، ديرو دلبر دوست جو.
مونوت گهڙيون ڪي ٻڌي،
پوءِ يڪتاري وٽ، ديرو دلبر دوست جو.
روز پيالين ڪان پڇان،
مان متَ واري وٽ، ديرو دلبر دوست جو.

Gul Hayat Institute

محمد شبير گذدر

بمبئيءَ ۾ سنڌي اديبن سان ملاقاتون

آئون پنهنجن عزيزن سان ملڻ لاءِ ڀارت ويو هئس. مهاراشٽر جي مرڪزي شهر بمبئي ۽ راجستان جي مرڪزي شهر جوڌپور ۾ جن ماڻهن سان مليس انهن ۾ سنڌ جا اڳوڻا رهاڪو هئا، جن سنڌ مان لڏي هند وڃي وسائي آهي، خاص ڪري سنڌي اديبن سان ملڻ ٿيو. انهن ڪانسواءِ ٻه صديون کن اڳ ڪلهوڙن جي زوال وقت جن سنڌي مسلمانن پنهنجو وطن ڇڏي مارواڙ ۽ ميواڙ کي پنهنجو ديس بنايو هو، انهن جي پوين سان به مليس. انهن سان جيڪي وهيو واپرايو ۽ هينئر اهي ڪهڙي حال ۾ آهن. اهو سمورو سربستو احوال منهنجي سفرنامن 'سنڌي شهزادا' ۽ 'سنڌي سرڪار' ۾ پڙهي سگهندا. انهن سفرنامن ۾ مارواڙ ۾ سماج سڌار تحريڪ ۽ تحريڪ آزادي ۾ انهن سنڌي مسلمانن جيڪو ڀاڱو ورتو تنهن جو ذڪر ڪيو اٿم.

هتي رڳو بمبئي ۾ سنڌي اديبن سان ٿيل ملاقاتون ۽ انهن جا تاثرات بيان ڪريان ٿو.

وڃڻ ساڻ جن مشهور اديبن جا نالا ڏنا هئم تن سان ٽيليفون تي رابطو قائم ڪيم. خاص ڪري سندري، اتم ۽ پروفيسر رام پنجواڻي سان ملڻ جي خواهش هيم. جن صاحبن لاءِ زيب ادبي مرڪز حيدرآباد وارن ڪجهه ڪتاب جهڙوڪ: ڊاڪٽر محمد يوسف پنوهر جو اسٽيج ڊرامو، ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ جو 'سنڌي ٻولي ۽ ادب جي مختصر تاريخ' ۽ سنڌ ڀادسيلاني وغيره سوکڙي ڪري ڏنا هئا. هيرو ٺڪر سان ملڻ جي آس هئي. پر هيروٺڪر آل انڊيا ريڊيو دهليءَ ۾ ادبي خدمتون سرانجام ڏئي رهيو آهي، تنهن ڪري ان سان ملاقات نه ٿي سگهي.

ان ڏينهن بمبئيءَ جي موسم ڏاڍي وٺندڙ هئي. مينهن جي وسڪاري سبب مونکي پنهنجي پروگرام ۾ ڦيرڦار ڪرڻي پئي.

سنڌو لائبرري جيڪا ميونسپل روڊ سنڌونگر ۾ آهي تنهن جي سيڪريٽريءَ انهن اديبن سان ملائڻ ۾ واهر ڪئي ۽ انهن کي فون تي منهنجي ملڻ جي خواهش کان واقف ڪيو.

ٻن ڏينهن کان پوءِ ماهم اسٽيشن جي ويجهو قريشي محل جي ٽئين منزل تي پهچي هڪ ڪشادي فليٽ جي در تي لڳل گهنٽي وڄايم. گهنٽيءَ تي هڪ نوڪرياڻي نڪري آئي. ان کان سنڌيءَ ۾ پڇيم ته "صاحب گهر ۾ آهي؟" جنهن تي هن اندر اچڻ لاءِ چيو. اندر هڪ ڪشادي ڪمري ۾ اسانکي وهاريو ويو. ڪمري جي ڀتين تي شيشي جي خوشنما فريمن ۾ جڙيل ديوتائن جا مجسما نظر آيا. سامهون هڪ ڪرڙ وڏ ڄمار جو بزرگ فون تي ڪنهن سان ڳالهائي رهيو هو. فون

کان فارغ ٿيڻ بعد اسان ڏانهن وڌي آيو ۽ هٿ جوڙي پليڪار ڏنائين، هي رام پنجواڻي صاحب هو. مون پنهنجو ۽ پنهنجي ساٿيءَ جو تعارف ڪرايو. تحفي ۾ ڪتاب ڏناسانس. ٿوري دير کان پوءِ سنڌي رواج پٺاندڙ وري اسان سان خوش جوڙ ڪيائين. پنجواڻي صاحب ٻڌايو ته هيرو ٺڪر جيڪڏهن بمبئيءَ ۾ هجي ها ته اسان سان ملي ڏاڍو خوش ٿئي ها، جيڪڏهن اسان دهلي وڃون ته ساڻس ضرور ملون. ٻه ڪتاب جيڪي هيري لاءِ مليا هئم، سي پنجواڻي صاحب رکيا ۽ چيائين ته هو اهي هيري کي پهچائي ڇڏيندو. رام پنجواڻي چاءِ ۽ مٺائي سان اسانجي تواضع ڪئي. ساڻس اڌ منو ڪلاڪ ڪچهري ڪئي سين ۽ هند جي سنڌي اديبن جا نااميوار حال احوال ڏنا ورتاسين.

رام پنجواڻي سنڌي اديبن ۾ هڪ ممتاز حيثيت ۽ شهرت جو مالڪ آهي، هن هڪ ڊگهي عرصي کان سنڌي ٻولي ۽ ڪلچر جي سٺي خدمت پئي ڪئي آهي ۽ اڃا تائين سرگرم عمل آهي. پروفيسر پنجواڻي اصل لاڙڪاڻي جو رهاڪو آهي. سن ۱۹۴۸ ۾ لاڙڪاڻو ڇڏي اچي بمبئيءَ ۾ آباد ٿيو آهي. هن مهل تائين ٻاويهه ڪتاب لکي چڪو آهي. پهريائين هو ڊي جي سنڌ ڪاليج ۾ پروفيسر هو ۽ هاڻي بمبئي يونيورسٽيءَ جي سنڌي شعبي جو انچارج آهي. ڳالهين ڪندي، وچ ۾ هن سندري اتم چنداڻي کي به منهنجي اچڻ جو اطلاع ڏئي ڇڏيو هو. موڪلائڻ مهل هن اهو چيو ته: ”جڏهن توهان واپس وطن وڃو ته اسان جي سنڌي ڀائرن کي هٿ جوڙي منهنجا سلام ڏجو.“ هن ڪيس سوکڙيءَ ۾ مليل ڪتابن جي مصنفن ۽ خاص ڪري زبب ادبي مرڪز جي شيخ احمد لاءِ سلام چيا. مون کي رام پنجواڻيءَ جو نيازمندانه سلوڪ جو انداز هميشه ياد رهندو.

شريمتي سندري ۽ آتم

سندري آتمچنداڻي ۽ آتم فلورينا ٽيمپل روڊ جي چوٿين ماڙي تي رهندا آهن. ٻن ڪشاده ڪمرن وارو فليٽ آهي. هڪ ڪمري ۾ سندس رهائش آهي، ٻئي ۾ سندن ڪتب خانو آهي. اسان گهنٽي وڄائي. دروازو کليو. دعا سلام ٿي. سندريءَ به هٿ جوڙي اسان جي اچڻ تي خوشي جو اظهار ڪيو. چيائين ته پنجواڻي صاحب جي فون تي اطلاع ملڻ سان توهان جو انتظار پئي ڪريان. سندري چيو ته توهين اسان جي گهر اچي رهو ته اسان کي ڏاڍي خوشي ٿيندي. مون سندس ٿورا مڃيا. پر کيس ٻڌايم ته بمبئي ۾ اسان جو خاندان رهي ٿو. انهن جو مهمان آهيان. مون کيس هڪ علمي تحفو پيش ڪيو. ان بعد اهي ٽي ڪتاب جن جو ذڪر مٿي اچي چڪو آهي. سي کيس ڏنم. سندريءَ سان اها پهرين ملاقات هئي. اڃا تعارف جو سلسلو جاري هو ته آتم به اچي ويو. سندريءَ منهنجو آتم سان تعارف ڪرايو. آتم جي هٿ ۾ هڪ اردو رسالو هو. جنهن کي هن ميز تي رکي ڇڏيو. منهنجون نظرون رسالي ۾ کپي ويون ته آتم چيو ته هن ۾ نسيم کرل جو هڪ افسانو ڇپيل آهي. جنهن کي سنڌي ۾ ترجمو ڪري رهيو آهيان. افسوس ته مون کي رسالي جو نالو وسري ويو آهي. مون رسالو کڻي کولي ڏٺو هو. اندرئين صفحي تي نسيم جو مرڪندڙ مهانڊو نظر آيو.

آتم چيو ته مون کي نسيم جو اندازفڪر گهڻو پسند آهي. ان ڪچهري ۾ ٻين اديبن يعني سندريءَ ۽ آتم سان گفتگو جاري هئي ته کائڻ پيئڻ جو دور پڻ شروع ٿيو. سندريءَ جي ڪمري ۾ هڪ فوٽو فريم تي نظر پئي، جنهن ۾ سندري به نمايان هئي، پر ٻيو ساٿهو

سمجهيم تہ اتم هوندو. آتم ٻڌايو تہ ”هيءَ هڪ يادگار تصوير آهي، جڏهن اسان جي شادي بہ نہ ٿي هئي ۽ اسان تعليم دوران ئي ”لو مئريج“ ڪي هئي سين. سندريءَ ساڻ عمر گذاري اٿم. هاڻ سٺ سالن جو ٿي ويو آهيان، پر سُندري تہ اڃا بہ سندري آهي.“

شريمتي سندري ۽ آتم لاءِ جيڪڏهن ائين چئجي تہ هو هڪ قالب ٻہ جانيون آهن تہ بيجا نہ ٿيندو. هنن کي جيڪڏهن هڪ ٻئي کان ڌار ڪري ڇڏجي تہ هوند مهاراسٽريہ ۾ سنڌي ادب جي هلندڙ گاڏي بيهي رهي. منهنجي خيال ۾ رام پنجواڻي صاحب بہ سنڌي ادب جي تمام گهڻي خدمت ڪري چڪو آهي. سندن ادبي محفلن ۾ وڃڻ ئي تبرڪ آهي. ادب جي گاڏي، سندري ۽ آتم جي سهاري هلي رهي آهي. اتم مون کي ٻڌايو تہ ”هو سنڌي ٻوليءَ لاءِ پنهنجي حياتي وقف ڪري چڪو آهي، ان ملازمت تان بہ ان ڪري ئي استعيفا ڏئي ڇڏيم. ٻہ نياڻيون آهن جن کي بہ پرڻائي ڇڏيو اٿم. باقي حياتي جي هڪڙي ئي تمنا رهي آهي، تہ پنهنجي وطن سنڌ جي سر زمين کي هڪ ڀيرو چُمان.“ آلين ا کين سان اتم چيو تہ ”اسان جو وطن ڇڏڻ جو ارادو هرگز نہ هو پر حالات جي ڪري مجبور ٿي پياسون.“ سندريءَ ٻڌايو تہ ”آءٌ حيدرآباد جي ناهين جي پڙ ۾ رهندي هيس. تولارام اسڪول مان مئٽرڪ ڪيو. ١٩٤٥ع ۾ پهرين ڪهاڻي ”ڏيءَ“ لکيم. بمبئي ۾ اچي ايم. اي بہ ڪئي اٿم.“

سندس ڪيترا ناول ۽ ڪهاڻين جا مجموعا ڇپيل آهن. سندريءَ مکيہ ڪتابن جا نالا آهن: ”ڪرندڙ ديوارون“ (ناول)، ”پريت پراڻي ريت نرالي“ (ناول)، ”تو جني جي تات“ (ڪهاڻين جو مجموعو)، ”اڇا وار ڳاڙها گل“ (ڪهاڻيون)، ”ٻوري ڳڏي“ (ڪهاڻيون) ۽

”برسات“

ان کان علاوه شولو خوف ۽ ڪرشن چندر جا ناول ترجمو ڪيا اٿس. سُندريءَ کان پڇيم تہ ”سنڌي راڳيندڙن مان ڪنهن کي پسند ڪندا آهيو؟“ چيائين تہ ”عابده پروين کي پسند ڪريان ٿي.“

سُندري اڄڪلهہ ڪي. جي لکناڻي اسڪول (ڪاليج سيڪشن) ۾ سنڌي ٽيچر آهي سندري ايشيا جي ڪيترن ئي ملڪن جو بحيثيت سنڌي ليکڪا جي دورو ڪيو آهي. جتي بہ وئي هئي، اتي سندس خوب آجيان ٿي هئي. ١٩٦٤ع ۾ سنڌ جي دوري تي پڻ آئي هئي. حيدرآباد ۾ آتمءُ سندري جو شاندار استقبال ڪيو ويو هو. سندري ۽ آتم جو چوڻ آهي تہ سنڌ مان ڪيترائي اديب دوست جڏهن بمبئيءَ ايندا آهن تہ وٽن ضرور ويندا آهن.

آتم مونکي پنهنجي ڪمري ۾ وٺي ويو. ڪنڊ ۾ ڊائننگ ٽيبل پئي هئي. هيءُ ٽيبل سندس لکڻ پڙهڻ جو ڪم ڏيندي آهي. ڪمري جي ٽنهي پاسن ۾ ڪٻٽ لڳل هئا، جن ۾ ڪتاب ئي ڪتاب هئا. ڪمري جي وچ ۾ هڪ ڊبل بيڊ هو. آتم چيو تہ ٻڌاءِ تہ منهنجي ڪمري ۾ ڪهڙي خاص ڳالهہ آهي جنهن مان منهنجي ذوق جو پتو پوي. مون چيو تہ چئني طرف ڪتاب! پر چيائين تہ نہ - بيڊ تي پيل اجرڪ منهنجو اوڇڻ آهي ۽ ڪتاب منهنجو بوڇڻ. هن جو چوڻ آهي تہ ”ماڻهو المارين ۾ نوٽن جون ٿهيون سنڀالي رکندا آهن، پر مان ڪتاب سانڍي ٿو رکان. مون وٽ اٽ هزار کن ڪتاب آهن.“ —— آتم جو ڪتاب خانو جنهن سليقي سان ترتيب ڏنو ويو هو سو قابل ديد آهي. آءٌ سمجهان ٿو تہ آتم ادبي خدمتن ۾ اهڙو تہ مشغول آهي جو هو پنهنجي صحت جو بہ خيال نٿو ڪري. آتم جي هڪ اک جي بينائي گهٽجي رهي آهي. آتم کي سنڌ سان بي انتها عشق آهي. هن جو چوڻ آهي تہ ”سنڌ جي

Gul Hayat Institute

متي ملي وڃي ته اکين ۾ سرمو ڪري پايان.
منهنجو ايمان آهي ته منهنجي بينائي موٽي ايندي.
ڪاش ڪوئي مون کي وطن پاڪ جي سنڌ ۽
لپ موڪلي ڏئي!!"

آتم بمبئيءَ ۾ اچڻ بعد ايم. اي ڪئي. ۱۹۷۲ع ۾ روزانه "سنڌو سماچار" ڪڍي جيڪا اڍائي سال جاري رهي. ۱۹۷۶ع ۾ رسالو "سنڌو سنسار" ڪڍيائين، جيڪو به ٻه سال هليو. ماهوار "نئين دنيا" ۲۵ سالن کان ڪڍندو پيو اچي. نئين دنيا پبليڪيشن طرفان اٽڪل هڪ سو ڪتاب سنڌيءَ ۾ ڇپيا ويا آهن. آتم ۱۹۵۰ع ۾ "اکل ڀارت سنڌي ٻولي ساهتيه سڀا" جو بنياد وڌو. هن اداره جي ڪوشش سان مهاراشٽر ۾ صوبي ۾ سنڌي ٻوليءَ کي آئيني حقوق حاصل ٿيا. سترهن سالن جي سرتوڙ ڪوشش مان اهڙي ڪاميابي نصيب ٿي هئي. آتم ٻڌايو ته ورهاڱي وقت هند ۾ آيل سنڌين جو تعداد ٻارهن لک هو. جڏهن ته هاڻ ڏيهه لک سنڌي ڳالهائڻ وارا ڀارت ۾ موجود آهن. جن مان اڌ گجرات ۽ مهاشٽر ۾، ٽين پتي راجستان ۾ ۽ ڏيڍ لک کن يو. پي ۾ رهن ٿا. بهرحال سنڌين جو مرڪز بمبئي ۾ آهي. سنڌي ٻوليءَ جي تحفظ جو مرڪز به بمبئي آهي.

بمبئيءَ ۾ هن وقت سنڌين جا ٻارهن ڪاليج آهن، جن ۾ صحافت، سائنس، آرٽس ۽ قانون جا ڪاليج پڻ شامل آهن. سڀ کان اعليٰ لاڪاليج ۽ ڪي. سي ڪاليج آهن. سنڌيءَ ۾ اٽڪل هڪ سو مخزنون ۽ رسالا نڪرن ٿا. ٻارهن روزانيون اخبارون ڇپجي رهيون آهن. سنڌي سڀا طرفان هر سال هڪ سالنامو ڪڍيو ويندو آهي. ٻيا به ڪيترائي سالناما نڪرندا آهن؛ جهڙوڪ سورٺ، سوشل، هلچل وغيره.

آتم ٻڌايو ته هو پنهنجو تن من ڌن سنڌي ٻوليءَ تي قربان ڪري چڪو آهي ۽ هاڻي اڄ ڪلهه هڪ نئين خطري جو مقابلو ڪري رهيو آهي، سو آهي ڪن روزانه اخبارن سنڌي لپي سان گڏ ديوناگري لپي ۾ پڻ ڪجهه صفحا ڇاپڻ شروع ڪيا آهن. هي مسئلو ڇڪتاڻ جو سبب بڻيل آهي. هن چيو ته بهرحال ديوناگري لپي کي هرگز قبول نه ڪنداسين.

آتم آخر ۾ سنڌ جي ڪن سنڌي اديبن ڏانهن سڪ جا سلام موڪليا تن جا نالا هي آهن: محمد ابراهيم جويو، ڊاڪٽر نجم عباسي، غلام رباني، شيخ اياز، علي محمد راشدي، غلام مصطفيٰ شاهه، اياز قادري، مدد علي سنڌي، عبدالقيوم صائب، ڊاڪٽر محمد يوسف پنهور، طارق اشرف، آغا سليم، امداد حسيني، سحر امداد، خيرالنساءَ جعفري، ماهتاب محبوب، نورالهديٰ شاهه، هدايت پريم، محمد هاشم، ممتاز مرزا، اي ڪي شيخ، تنوير عباسي، رشيد ڀٽي، احمد شيخ، جمال ابڙو، ڪرم الاهي چنا، رسول بخش پليجو، ذوالفقار سيال، محمد خان سيال، محمد ابراهيم شيخ، عمرالدين بيدار ۽ رسول بخش خمار.

Gul Hayat Institute

امداد حسيني

نظم

مون ۾ پھرين ائين نہ سمجھو ھو
تہ اوھان کان سوا نہ جي سگھندس نہ
روئي سگھندس نکو کلي سگھندس
ھيڪلائين جو مان اڪيلي سر
زھر ھڪ ڍڪ ڪونہ پي سگھندس
۽ نہ ڪو شعر ئي لکي سگھندس

مون ۾ پھرين ائين نہ سمجھو ھو
تہ بنا آس جي سھاري جي
ڪنھن ۾ دلدار ڪنھن ۾ پياري جي
زندگاني عذاب ٿي پوندي
بنا تعبير خواب ٿي پوندي
۽ رديءَ منجھہ ڇونڪي گھٽيءَ
۾ وڪائل ڪتاب ٿي پوندي

مون ۾ پھرين ائين نہ سمجھو ھو
ڏک ڀڄائي نہ پيار جو سگھندس
ھي جدائيءَ جو ڏنگ ماريندو
جي نہ ماري سگھيو تہ ڪاريندو

مون ۾ پھرين ائين نہ سمجھو ھو
رنگ ھوندا ڦڪا گلابن ۾
ڪانہ گھلندي ڪٽي مٺي خوشبو
نشا ھوندا نہ ڪو شراب ۾
بنا اٿلائيندو پيو ويندس
ڌيان ھوندو نہ ڪو ڪتابن ۾

مون ۾ پھرين ائين نہ سمجھو ھو
تہ ڇڏيندين تہ سڀ ڇڏي ڏيندس
لوڪ پرلوڪ ٻئي تيا ڳيندس

ڄامشوري وڻان ڇڏيندس پاڻ
پر زمين پير ٻئي ائين پڪڙيا

جڙ تو جيئن ڪوني وڻ پڪڙي
ھاڻ مان گھاٽو ساٿو وڻ آھيان
۽ اھا ڳالھہ ڇوڻ چاھيان

تو ڇڏيو پر وطن ڇڏي نہ سگھيو
تنھنجي ناتي سميت سڀ ناتا
ڄڻ ڪچي تند وانگيا رشتا
ٽورڙي ڇڪ تي ٽٽي ٿا پون
پيار جا فاصلا ڪٽي ٿا پون

دوست اڌ پنڌ ۾ ھٽي ٿا پون
پر سٽي ڪڏھن ڇڏي نٿي ھير
۽ ھوائون سندم صدائن سان
مت ئي سُر ست ئي رنگ ڪٽي
گھلنديون ھليون ٿيون ھلن مون سان

ھر نظارو ڄڻ آھہ، نور جي نٽن
ميت آھي وطن، وطن جو گيت
ڪيترو مڌر مڌر گيت آھي
مون ڪي ان گيت ساڻ پيت آھي
توڪان ھارائجي چڪو آھيان
پر اھو گيت جيت اجيت آھي

مون ۾ پھرين ائين نہ سمجھو ھو
پر ائين ڪونہ ٿي سگھيو آھي
مان اڪيلو نہ ٿي سگھيو آھيان
۽ وڏي واڪ جي سگھيو آھيان

....

توڪان وڇڙي اسان اھو ڄاتو
جو ۾ آھي اھو وطن آھي
جا لڳين لوئي سان ڪفن آھي
مان وطن کان سواءِ ائين پانيان
ڄڻ بنا روح جي بدن آھي.

”برسات“

الطاف شيخ

پنجابي فلمن جو ولين آفريڪا ۾

هينئر آفريڪا فقط تڏهن ٿا اچون جڏهن آفريڪا جي ڪنهن بندرگاهه ۾ ڪم ٿو پوي، پر جيسين سئيز ڪئنال بند هو ته يورپ يا آمريڪا ويندي وقت ۾ Voyage رستي تي تيل پاڻي لاءِ يا ٿورو گهڻو ڪارگو لاهڻ چاڙهڻ لاءِ هڪ اڌ بندرگاهه آفريڪا جي اولهه پاسي ۽ هڪ اڌ اوڀر پاسي ضرور Call ڪرڻو پوندو هو ڇو جو آمريڪا يا يورپ لاءِ سڄي آفريڪا ڪنڌ جي چوڌاري ڦيرو ته ڪرڻو ئي پيو ٿي سو جيستائين سئيز ڪئنال بند هو تيسين آفريڪا جي مختلف ملڪن ۾ منهنجو تمام گهڻو اچڻ ٿيو. خاص ڪري ممباسا (ڪينيا)، جنهن تي انگريزن جو ڪنهن زماني ۾ راڄ هو. ٻيو ۽ لاربيرومارڪس (موزمبق) جنهن تي پورچوگالن جو راڄ هو ۽ پوءِ اسان جي سامهون ڪين پورچوگالين کان آزادي به ملي. ڪيپ ٽائون (سائوٿ آفريڪا) ڊڪار (سينيگال)— فرينچن جي مضبوط بيٺڪ ۽ موراڪو (المغرب) ۾ ته ڪيترائي دفعا اچڻ ٿيو. ان کان علاوه ڪڏهن ڪڏهن گني بسائو، گئمبيا، آئوري ڪوسٽ جهڙن ملڪن ۾ به ايندا هئاسين — جن جي ننڍن ننڍن بندرگاهن جا نالا ئي هن وقت وسري ويا آهن، ڇو جو اها گهڻو اڳ جي ڳالهه آهي — اڄ کان چوڏهن پندرهن سال اڳ پنهنجي جوانيءَ جي دور جي — جن ڏينهن ۾ ٻاهر بندرگاهه ۾ به جهاز جي انجڻ پوت وانگر دل و دماغ تي سوار رهندي هئي ۽ گهمڻ ”نه گهمڻ“ برابر هو. ان هوندي به هن وقت ڪجهه اڻ وسرندڙ عجيب غريب آفريڪا جا واقعا جيڪي ڇنا / اڻ ڇنا ياد اچي رهيا آهن تن مان هڪ ٻه پڙهندڙن جي دلچسپيءَ لاءِ ڏيان ٿو:

جهاز موزمبق جي بندرگاهه ”لارينزو مارڪس“ ۾ ڪارگو کڻڻ لاءِ آيو هو. موزمبق ملڪ آفريڪا جي ڏکڻ ۾ اوڀر ڪناري تي آهي. سندس مٿان تنزانيا جو ملڪ آهي ۽ هيٺ سائوٿ آفريڪا. ساڄي پاسي موزمبق چئنل وارو سمنڊ اٿس ته ساڄي پاسي وچ ”آفريڪا“ جا ملڪ. ملاوي زئمبيا ۽ روڊيشيا اٿس. ڪراچيءَ کان مڙيئي نوَ ڏهه ڏينهن جو پنڌ ٿيندو. پر تن ڏينهن ۾ اهڙا ايترا تيز رفتار جهاز به نه هئا ۽ ان دفعي اسان کي سمنڊ به تمام خراب مليو هو سو لارينزو مارڪس (موزمبق) پهچڻ ۾ پندرهن ڏينهن لڳي ويا. ۽ جڏهن پهتاسين ته خبر پيئي ته بندرگاهه ۾ جڳهه ناهي سو اسان کي ٻاهر ئي کليل سمنڊ ۾ ائنڪر ڪيرائي انتظار ڪرڻو پيو. ڪيترن ڏينهن جي ڏکي ۽ اڻانگي سفر بعد ڪراچيءَ کان لارينزو مارڪس پهتا هئاسين سو ڪناري تي قدم رکڻ تي دل مانديءَ هئي. بندرگاهه وارن جي نياپي مان ته لڳو ٿي ته في الحال ٽي چار ڏينهن ته گهٽ ۾ گهٽ ٻاهر ائنڪريج تي ئي ويهڻا هوائون کائڻون. وڌيڪ ڪجهه ڪري به نٿي سگهياسين. هڪ ته پورچوگيزن جي ڪالوني ڪري ڪنهن انگريزي به نٿي سمجهي جو ڪٿي لوڪل آفيس وارن کي چئجي ته خط پٽ آيل هجي ته ڏيو نه ته پيڙيءَ رستي ٻاهر پهچايو. وائرليس تي ويٺل همراهه هر ڳالهه جو جواب فقط هڪ رٽيل انگريزي جملي سان

ٿي ڏنـو : No message for your ship please wait outside for a few days سو اسان ڊرا ٿي ويهي رهياسين. اسان ٻه هوندي ٿي جونئر هئاسين ـــ جي موڪل ٿئي ٻه ها تہ ظاهر آهي پهرين سينئر وڃن ها. سو اسان ڪان وڏيڪ آنڊسانڊ ڪين هئڻ گهرجي. اتفاق اهڙو ٿيو جو ٻئي ڏينهن منجهند ڌاري پري ڪان هڪ لانچ ڏسڻ ۾ آئي. اها لانچ شپچانڊلر جي هئي جنهن جو ڪم ٻين ملڪن ڪان آيل جهازن جي گهرج موجب ديڪ، انجڻ ۽ کاڌي پيتي جو سامان مهيا ڪري بل آفيس ڪي موڪلڻ آهي، ڪيس اسان جي هيڊ آفيس طرفان نياپو ڪيو ويو هو تہ جيئن موزمبق ڪان پوءِ اسان جو جهاز آمريڪا جـي ڊگهي سفر تي ويندو سو رستي جي ضرورت جون شيون هتي آفريڪا جـي هـن بندرگاهہ ۾ ئـي ڏنيون وڃـن .

شپ چانڊلر پورچوگالي هوــ اڃا موزمبق آزاد نہ ٿيو هــو . سو وڏين نوڪرين، واپـار ، ڪاڻين، ٻنين ٻارن تي پورچوگالين جـو ئي قبضو هو. لوڪل ماڻهوــ شيدي فقط سخت پورهئي وارا ڪم يـا وڏو ڇيهہ تـہ هوٽل جا ٻئرا يـا ڪلارڪ ٿي ڪم تي ڪيو. بهرحـال شپ چانڊلر خوش‌مزاج طبيعت‌جو هو ۽ ٿوري انگريزي بہ ٿي آيس. تنهن ڪئپٽن ڪـي چيو : ”جهاز ڪي تہ اڃا ٻاهر ئي بيهڻو آهي، سو توهان جي ران ڪمپنيءَ جي ايجنٽ ئي چيو تہ سڀاڻي ڪان صبح شام لانـچ مـوڪلبي. جيئن روز ڪجهہ جهازي ڪناري تي اچي چڪر ڏئـي وڃن. اڄ جيڪڏهن ڪو هلي تہ آئـون پنهنجي لانچ ۾ وٺي وڃان. واپسيءَ لاءِ ايجنٽ ڪي چوندس تہ ڪو بندوبست ڪري ڏين.“

جهاز تي فيصلو اهو ٿيو تہ جيئن تہ جهاز ڪلئي سمنڊ ۾ بيٺو آهي ۽ متان ڪجهہ ٿي پئي سو سڀ سينئر موڪل نہ ڪن. پر ”هڪ ڀاڱي ٽيون حصو“ سينئرن جو ۽ اوترو ئي جونيئرن جو اڄ مـوڪل ڪري. جـونيئر معنيٰ ڪئڊٽ، فورٿ آفيسر، جونيئر انجنيئر ۽ ففٿ انجنيئر، تن ڏينهن ۾ هي ”ٿـورـ ماڻهوئا“ آٽوميٽڪ (Unmanned-Ships) جهاز نہ هئا جيڪي اڄ ڪلهہ عام ٿيندا وڃن . پر تن ڏينهن ۾ هرهڪ جهاز تي ماشاءالله سٺ، ستر ڪن ماڻهو عملي جا هئا. تن مان ويهارو بندرگاهہ جـي ڪناري تي اچي لٿاسين. جيڪو موزمبق ملڪ جو وڏي ۾ وڏو شهر ۽ گاديءَ جو هنڌ بہ آهي (لارينزو مارڪس پورچوگالي لفظ آهـي سو ويجهڙائيءَ ۾ موزمبق جـي آزادي بعد ان شهر جو نالو ”ماپوتو“ رکيو ويو آهي). اوپر آفريڪا جي هن سامونڊي ڪناري واري خوبصورت شهر ۾ لهي خوش ٿياسين ـــ حقيقت ۾ خوشي شهر جي خوبصورتي ڪري نہ پـر جهاز ۽ انجڻ جي ساڳئي بور ڪندڙ ماحول مان چند گهڙيون نجات ملڻ جي هئي.

شپ چانڊلر ٻڌايو تہ سج لٿي مهل اٽڪل ڇهين بجي ڌاري هن ئي هنڌ تـي اسان جي لاءِ ٻيڙي بيٺي هوندي جيڪا واپـس جهاز تي ڪٺي هلندي. واپسي جي پـروگرام ٻڌڻ بعد هرڪو ٽولي ٽولي ۾ نڪري ويـو. مونسان گڏ هڪ ڪئڊٽ ـــ جيڪـو اڄ ڪلهہ ڪنهن فارين جهاز ران ڪمپنيءَ ۾ جهاز جو ڪئپٽن آهي، ۽ ٻيو منهنجو فورٿ انجنيئر (مونکان هڪ رئنڪ مٿي) هو. بهرحال ايستائين تـہ هر ڳالهہ ٺيڪ ٺاڪ ويئي. اسان ٽنهي مان هرهڪ جي کيسي ۾ ڪي پنج ڏهہ آمريڪي ڊالر مس هئا. جن جي آڌار تي ٻانهن لوڏي شهر جا چڪر هڻڻ شروع ڪياسين. هڪ ڳالهہ ضرور هئي، تن ڏينهن ۾ جونيئر هئاسين، جهاز پراڻا هئا، ڊيوٽي سخت هئي، پگهار ٿورو هو، کيسي ۾ پئسو گهٽ هو پر خوشيءَ جـو ڪو ڪاٽو نہ هو. اها گهڙي اڄ بہ ياد پئي اچي تہ ڪيئن

Gul Hayat Institute

نہ ڏٺي ڇڏيا لارينزو مارڪس (ماپوتو) شهر جي فٽ پاٿ تان ڪلندا ٽلندا وڃي هڪ سستي قسم جي هوٽل ۾ چانهہ پيتيسين جتي ٻڏرا شيدي هئا. جيتوڻيڪ ان ان هوٽل ۾ شيدي گراهڪن کي اندر گهڙڻ جي اجازت نہ هئي پر اسان جهڙن ايشين کي مڙيئي موڪل هئي. پين نج يورپي هوٽلن ۾ تہ اسان کي ويهڻ جي موڪل نہ هئي. انهن ۾ رڳو پورچوگالي بالم ٽيو هو پنهنجين ميڊمن سان ويٺا هئا. وڏو ڇيهہ تہ ڌارين مان ڪجهہ گورا: انگريز فرينچ ۽ ٻيا يورپي هئا. بهرحال انهن ڳالهين ہ اسان جي ذهن تي ان وقت اثر نہ ٿي ڪيو. ڪو اڇڻ ڏئي تہ ڇا ۽ جيڪو اسانکي ڪارو سمجهي نہ اڇڻ ڏئي تہ ہ وڃي ڏوڙ پائي– حقيقت ۾ اهڙي گوري جي مهنگي هوٽل ۾ ڪيسي ۾ پنج ڊالر رکي اسان ہ ڪيٿن ٿي وڃي سگهياسين. سو هڪ ڪُتِ خلق جي هوٽل تان چانهہ پي پوءِ فٽ پاٿ تي ويٺل هڪ شيدياڻي — جيڪا پنهنجي اڳيان ڪارو چوئٽرن جو رکي وڪڻي رهي هئي، سا ٿوري دير ڪچهري ڪري پوءِ ڏهين پنڌرهين ايسڪيوڊو جا چوئٽرا وٺي اٿي کڙا ٿياسين.

پوءِ فورٿ انجنيئر جي رهنمائيءَ هيٺ چوئٽرا کائيندا سمنڊ جي ڀئي پاسي ڪناري ڏي هليا وياسين جو هو ڀهرين تہ ہ ٽي دفعا هتي اچي چڪو هو ۽ ٻڌائين تہ هو شهر جا نانگها ڪنارا (Beaches) تمام سٺا آهن. واقعي ڪناري تي مزا لڳا پيا هئا. جيتوڻيڪ اسان کي سئمنگ — ڪاسٽوم تہ هئا ڪي ڪونہ پر ترڻ تي دل ايڏو چاهيو جو ڪپڙا لاهي هڪ ڪنڊ ۾ رکي عام پاتل ڪپڙي جي ڪڇن ۾ (جيڪي آلا ٿيڻ تي بدن سان چهٽي پيا هئا)، سمنڊ ۾ ٽوڪي وياسين. ڀئي پاسي ميدان ۾ نانگهو ڪنارو هو ۽ جيسين نظر وئي ٿي پورچوگالي ۽ ٻيا يورپين ٻارن ٻچن سان ڪناري تي نظر اچي رهيا هئا. ڪا دير اسان ہ ترندا رهياسين. پوءِ آلن ڪڇن مٿان ڪپڙا پائي، آلا پير رپتيءَ هاڻا بوٽن ۾ وجهي گچڪ — گچڪ جا ان مان آواز ڪيندا، وري اچي شهر پيڙا ٿياسين. رستي تان هڪ شيديءَ جي اسٽال تان ڊبل روٽيون ۽ ڪيچا ٻجيا ررناسين ۽ اٺ جي گوشت جا ڪواب پڻ. ان بعد شهر جي ڀئي ٿلهي سئنيمائن ۽ مڙني هوٽلن جي ٻاهران لڳل فلمي پوسٽر ۽ ويٺل ماڻهو ڏسندا اچي بندرگاهہ وٽ پهتاسين جو سج لهڻ تي هو. جيتوڻيڪ سٺي جون جو مهينو هو پر موزمبق جنٺن تہ ڏکڻ اڌ گول ۾ ہ ڏکڻ قطب جي ويجهو آهي سو هتي هي مهينا سيارو ٿئي ۽ ڏينهن ننڍو ۽ رات وڏي ٿئي. سج ہ سوير ئي لهي — جيئن اسان وٽ اتر اڌ گول ۾ نومبر ڊسمبر ۾ ٿئي.

رستي تي هڪ ہ دڪان هندو سنڌيءَ ۽ بمبئي جي لوجي واپاري جا هئا جن سنڌي ۽ ڪڇي تي ڳالهائي ۽ ياڻ کي ٻين ملڪن جي واپارين وانگر "انڊين" ۽ پاڪستاني ٿي سڏايو. ان ڪري جو "گوا" جي قڌي ڪري پورچوگالي هندستان سان ڏهيل نہ آهي ۽ ڪنهن ہ هندستانيءَ کي پنهنجي ملڪ يا بيٺڪي راڄ ۾ رهڻ يا واپار وڙي جي ڇوٽ اجازت نٿا ڏين. بقول اليڪٽريڪل انجنيئر جي تہ هونئن هندستاني دنيا جي هر ڪنڊ ۾ ملندو پر پورچوگالي ملڪ ۾ دوا لاءِ ہ نہ ملي سگهندو.

بندرگاهہ ۾ پهتاسين تہ خبر پئي تہ ايجنٽ پاڙي تي هڪ پيڙي ڪري ڏني آهي پر هڪ ئي وقت پندرهن کان مٿي ماڻهو نہ کڻندي. پندرهن لانچ ۾ ويٺا تہ باقي رهجي رهياسين اسان ٽي ڄڻا گهٽو ٿي ڪين ڇيوسين

Gul Hayat Institute

تہ اسان کي بہ ان ئي ڦيري ۾ وٺي هلو جو جهاز پري آهي ڪلاڪ ڏيڍ وڌيڪ هتي سيءَ ۾ انتظار ڪرڻ کان بچي پئون. پر لانچ وارن شيدين اشارن ئي اشارن ۾ سمجهايو تہ قاعدي جي سختي آهي — خاص ڪري هنن ڪارن تي ۽ ڪجهہ ٿي پيو تہ سندن گورا مالڪ بہ کين سزا ڏيندا. فورٽ انجنيئر ويو سو الائي ڪٿان هڪڙا سڪل ٺوٺ بسڪوٽ وٺي آيو جيڪي سورتين ۾ نڪرندا آهن يا سنڌ جي ڳوٺن ۾ لوهي دٻن ۾ رکي پساري دڪاندار تور جي حساب سان وڪڻندا آهن. وات ۾ مس مس پڪ (Saliva) پيدا ٿي جنهن ۾ اهي بسڪوٽ آلا ٿي کائڻ ۽ ڳهڻ لائق ٿي پيا بک ڏاڍي هئي سو پٽي وٺيا. ڪلاڪ سوا بعد ٻيڙي ڦيرو ڪري آئي. آفيس وارن هن ٻيڙيءَ سان آڪو ماڻهن جو ٻولايو هو تہ سڀ ماڻهو پهچائڻا آهن چاهي هڪ ڦيري جا ٽين يا ٻن جا. سو هاڻ ٽن ماڻهن جي ڪري ٻيو ڦيرو ڪرڻ نقصانڪار بہ هو پر هو ٻول ڪري ويٺا هئا سو ڪنٽو پيس ۽ ان ڪري شيدي ڊرائيور ۽ سندن ڪم ڪار وارن جي منهن تي رونق جو ذرو بہ نہ هو. ويتر سمنڊ بہ خراب ٿي چڪو هو. جنهن بابت سندن آلن ڪپڙن ۽ ٻيڙيءَ جي پٽل ٻيچن صاف پئي ٻڌايو. اسان منهن جا پڪا ٿي ٻيڙيءَ ۾ ويٺاسين ۽ هنن مُنهن بيچڙو ڪري ٻيڙي هلائي.

اينڊي وقت سمنڊ ماٺو هو ۽ شپ چانڊلر جي لانچ بہ وڏي ۽ طاقتور هئي. هينئر ڏسندي ڏسندي ڪجهہ ڪلاڪن اندر سمنڊ بہ خراب ٿي پيو هو، ٻيڙي بہ ننڍي هئي ۽ هن ڦيري ۾ تہ تمام هلڪي هلڪي سو سمنڊ جي اونڌين ابتين چولين تي ڪاٺ جي ٻيڙي هيٺ مٿي ٿي رهي هئي. جهاز جي ڀرسان پهتاسين تہ ڪڏهن جهاز ۽ ٻيڙيءَ جي وچ واري چولي آڻامي ٻيڙيءَ کي جهاز کان پري ڪري ٿي ڇڏيو، تہ ڪڏهن وري ان وچ واري چولي جي اڀام گهٽجڻ ۽ خال Vacuum پيدا ٿيڻ ڪري سٽ سان ٻيڙي ڇڪجيو ذري گهٽ وڃيو جهاز جي لوهي جسم سان ٿي لڳي. شيدي ڊرائيور جيتوڻيڪ هلائڻ جو ڪاريگر هو پر اڳيان سمنڊ جون ڇتيون چوليون ۽ هوا جو رخ اهڙو ٿي ويو جو ٻيڙي سنوت ۾ ئي نہ پئي آئي. ويتر جو اڳئين ڦيري ۾ پنهنجي ڪاٺ جي ٻيڙي جهاز سان هڪ ٻہ دفعو ٽڪرائي چڪو هو سو هن پيري سندس ڪاوڙ جو پارو چڙهندو ويو. هڪ ٻہ دفعو ٻيڙيءَ کي جهاز جي ڏاڪڻ جي ليول ۾ آندائين ۽ اهي چند سيڪنڊ ڪافي هئا جن ۾ اسان کي ڦڙتائيءَ سان ٻيڙيءَ جي ڪٽين آند (Gunwale) تان ٽپ ڏئي جهاز جي ڏاڪڻ جي ڪنهن ڏاڪي تي پير رکڻو هو، ۽ هٿ ٻيڙيءَ جي هٿيءَ مان ڪڍي ڏاڪڻ جي رسيءَ ۾ ڪپائڻا هئا پر جيئن تہ هڪ تہ اسان نوان هئاسين ۽ ان حالت ۾ لهڻ چڙهڻ جا ايڏا عادي نہ ٿيا هئاسين، ٻيو تہ رات جو وقت هو، سخت سيءَ ڪري هٿ اڌ ـ ڪيرا ٿي چڪا هئا، چولين ڪري ٻيڙي تـوڙي جهاز جي ڏاڪڻ تي ترڪڻ هئي ۽ ان کان علاوه ٿڪل پڻ ڏاڍا هئاسين سو ٻيڙيءَ پار ٽپ ڏيندي ڏيندي ڊڄي ٿـي وياسين — جو ان ئي گهڙي چول يا ٻيڙيءَ کي جهاز کان ڪهڙو پري ٿي اڇلائي ڇڏيو، يا جهاز جي لوهي پليٽن سان وڃي ٿي ملايو — يعني ٽپ ڏيڻ ۾ ٿوري بہ ڪوتاهيءَ ڪري يا تہ سمنڊ ۾ ڦهڪو ڪرڻ جو خطرو هو يا وري ٻي صورت ۾ ٻيڙي ۽ جهاز جي وچ اچي چيپاٽجڻ جو ۽ انهن ٻنهي انڪسيڊنٽن جا مثال پنهنجن ڀراون جهازن تي جهازين توڙي مسافرن يا آفيس وارن جا اکين سان ڏسي چڪا هئاسين.

اسان جي جهاز تي چڙهڻ ۾ سير ڪرڻ ۽ ٻيڙيءَ جو ذري ذري جهاز سان ٽڪرائڻ ڪري شيديءَ کي خار چڙهي ويا. رڙيون ڪري چوڻ لڳو — لهو منهنجي ٻيڙيءَ مان جلدي ڪريو. پوءِ چڙ ۾ ٻيڙيءَ کي واپس بندرگاهه ڏي موڙي ڪٿي فل اسپيڊ رکيائين. پر پوءِ باقي ٻن ٻيڙي وارن ۽ اسان جڏهن سمجهايس ته هينئررات جو ههڙي سيءَ ۾ ڪيڏانهن ويندا سين. تڏهن وري موٽائي جهاز تي وٺي آيو. پر اسان جي ساڳي حالت سرڪس جي ڀڄٽي مسخري واري ۽ ٻيڙيءَ جو جهاز سان ٽڪرجڻ. شيدي ڊرائيور هڪل ڪري پنهنجن همراهن کي چيو ته هنن کي ٻيڙيءَ مان ڌڪا ڏئي لاهيو جيڪا ڳالهه اشارن مان اسان به سمجهي. پر هو ڪيئن لاهين. پوءِ ته خار مان لانچ جو اسٽيرنگ ويل ڇڏي پاڻ اٿي ڪڙو ٿيو ست فٽو قداور ۽ ٿلهو متارو سان جهڙو هو. سڌو اسان وٽ آيو. هڪڙي ڪڇ ۾ مون کي ۽ ٻئي ۾ ڪئپٽن کي کڻي اڇل ڏي ڏنائين — سا به ان وقت جڏهن ٻيڙي چول تي جهاز کان اڌ ميل پري وڃي شپڪو ڪيو. ظاهر آهي ته سمنڊ ۾ ٽُبيون ڪرڻ لڳاسين. فورٽ انجنيئر جيڪو پراٺو هو تنهن وري جو ڏٺو ته اسان کي شيدي ٿو ٻوڙي سو پنهنجي پٽ ۾ ته هن اسان سان همدردي ڪئي پر مون کي ان مهل ٿي محسوس ٿيو ته هاڻ بچڻ مشڪل آهي. اسان پاڏي جهڙي شيديءَ جي ڪڇن ۾ اڻ پاليل مور وانگيان ڦٿڪي رهيا هئاسين جيڪو ٻيڙيءَ جي بلڪل انديءَ تي بيٺو هو ۽ هي اسان جو فورٽ انجنير پري کان بيهي هن کي ويٺو انگريزي ۾ دڙڪا ڏئي ته ڇا ٿو ڪرين؟ تنهنجي سپاٽي آفيس ۾ رپورٽ ڪنداسين. مون ته ان وقت ٿي دل ۾ چيو: ڇار صاحب! ماري رکئي. هي اڌ جهنگلي ماڻهو ڇا ڄاڻي تنهنجن دڙڪن ۽ تنهنجي شيڪسپيئر جي ڊرامي ميڪبيٿ جي ڊائلاگن مان انگريزيءَ مان؟

ڇار صاحب جي دڙڪن تي شيديءَ کي ويتر ڪاوڙ لڳي وئي ۽ پنجابي فلمن جي ولين وانگي وٺي هيٺين ڦاڙي رڙ ڪئي جيڪا دانهن هو ڪنهن ڏارئين کي پنهنجي مگيندي يا پاڙي واري ڇوڪريءَ سان زوري ڀڄائيندو ٿيندو ڏسي ڪندو آهي. مون پڪ سمجهيو ته ٻئي گهڙيءَ سمنڊ جي تري ۾ هونداسين. بقول شاهه لطيف جي "جتي ويا ڪين ورن ۽ جت ويريون وات نه ڏين اتي اٿارن، ساهڙ! سير لنگهاءِ تون." وارو حساب هو.

ڇار صاحب جي دڙڪن تي شيدي ڪجهه دير سوچي، پوءِ اسان کي ڇڏي ڪٿي ڇار صاحب کي پڪيو — معنيٰ اسان ته في الحال ڇٽاسين يا بيندنگ ۾ رهياسين. ويتر غريب فورٽ انجنير ڦاٿو. پوءِ ته منهنجيون ۽ ڪئپٽن جون هيون شيديءَ کي ٿڌو ڪرڻ لاءِ منٿون جنهن جي وات مان جڻ ڳجي وڃي رهي هئي. انگريزي ته هن سمجهي ڪانه ٿي. اشارن سان اسان سمجهايس ته هن جهازيءَ جو دماغ صحيح ناهي. هن تو کي گاريون ڪونه پئي ڏنيون. ايتري ۾ باقي ٻن شيدين اچي فورٽ انجنيئر کي سندس چنبي مان آزاد ڪيو ۽ شيدي ڊرائيور کي اندر لانچ ۾ وٺي ويا. لانچ کي هن جهاز جي ويجهو وري آندو، "مرتا کيا نه ڪرتا" وارو حساب اسان هڪ ٻئي پويان الله جو نالو وٺي ڪٽي ٽپ ڏنو — ٻه ڙيا ته هيٺين ٿي وياسين. سو ڇو ته ٽپ ڏيڻ جو جوکم ڪٽجي. ڪنهن جا پير ڏاڪڻ ڦٻي ويا ته ڪنهن جا هٿ ڏاڪڻ جي رسيءَ ۾ ڪپي ويا. بس مڙيئي اچي جهاز پيڙا ٿياسين. لانچ جو شيدي ڊرائيور هڪ دفعو وري پنجابي فلمن جي ولين واريون رڙيون ڪوڪون ڪري لانچ جي انجڻ اسٽارٽ ڪئي ۽ فل ائڪسلريٽر

سان هليو ويو.

ڪيترن سالن بعد ان ڳالهه جو تجزيو ڪرڻ تي محسوس ٿيو ٿئي ته ان معاملي ۾ واقعي اسان جو ڏوهه هو ۽ هي غريب شيدي لانچ جو ڊرائيور ته ڇا پر اهڙين حالتن ۾ ڪو چيني، انگريز، جپاني يا پاڪستاني مڪراني مهاڻو هانگ ڪانگ، لورپول، اوساڪا يا ڪراچي جي آئوٽر — انڪريج تي اسان جي اهڙي ڪوتاهي ۽ سستي برداشت نه ڪري سگهندو جو ڪوبه پنهنجي لکها رپين جي پيڙي اهڙي خراب سمنڊ ۽ موسم ۾ جهاز سان ٽڪرائي چيتون چيتون ڪرڻ جو جوکم نه کڻندو. جو اها پيڙي غريب مهاڻي جي ڪٽنبن جي روزگار جو واحد وسيلي آهي. پر بهرحال اسان جي دلين تان اهو طوفاني رات وارو واقعو اڃا تائين وسري نه سگهيو آهي. آفريڪا ڪنڌ ڪي ڦيرو ڪندو وقت اها ڳالهه سوچي بدن ۾ جهڙي سيوڪاري تي ويندي آهي.

ڌرتيءَ سان محبت ۽ وفا جو
جيئرو جاڳندو آهڃاڻ —

شل اها مسرت اسان سڀني
۾ پيدا ٿئي —

دادا گرداس واڌواڻي

سندس نئون ڪتاب

ڳالهه ٻولهه

شايع ٿي ويو

قيمت: -/١٢ رپيا

Gul Hayat Institute

علي احمد بروهي

علي احمد بروهي سنڌ جو ڄاتل سڃاتل اديب آهي. ١٩٤٨ع ۾ جڏهن هو روزانه قرباني اخبار ڪراچي جو ايڊيٽر هو، تڏهن هن ڪراچيءَ جي ماهوار نئين زندگيءَ ۾ مزاحيه فنٽسيون لکڻ شروع ڪيون. مون ١٩٥٥ع تائين سندس اهي مزاحيه ڪهاڻيون پڙهيون، جن ۾ عدو موچي، عثمان حجم، سومر نانوائي، استو پڇيل وغيره جهڙا سچا پچا سادا ڪردار اڀري ۾ وجهندڙ چرپائي ۽ ڏچرپي جهڙا ڪارناما ڪندي نظر ايندا هئا. سنڌي ادب ۾ اهو وڻندڙ ۽ نرالو لاڙو علي احمد بروهيءَ پيدا ڪيو. هن اهي ڪل پوڪ جون ڪهاڻيون جيروم ڪي جيروم نالي هڪ انگريز اديب کان متاثر ٿي لکيون. ان کان پوءِ سنڌي ادب جي حاضريءَ جي رجسٽر ۾ علي احمد بروهي لاڳيتو سالن جا سال غير حاضر رهيو آهي. گهٽ ۾ گهٽ مون کي ڏسڻ ۾ نه آيو. هو سرڪاري نوڪرين ۾ رڌل رهيو. هاڻي هن وري لکڻ شروع ڪيو آهي ايتري قدر جو وچ واري مانيٽي ويساهيءَ جي چڱي ڪسر ڪڍي ائس. هاڻي هن عدو موچي، عثمان حجم ۽ سومر نانوائي جا ڏچرپا ڇڏي، ”ڄام، ڄاموٽ ۽ ڄاموٽا“ جي عنوان سان سنڌ جا اهي ته عجب جهڙا سچا پچا ڪردار ڳولي ڪڍيا آهن، جن جو مٽ سنڌي ادب ۾ ملڻ مشڪل آهي. ”وچين چوءِ وڻڪار هٿ نه ڳولين هوت کي“ وانگر علي احمد بروهيءَ هن ڌرتيءَ جي کاڻ مان واهه جا هيرا ۽ لعلون کوٽي ڪڍيا آهن.

بروهي زندگيءَ جي گهٽين لاهين چاڙهين مان آڪري پسار پيو آهي. پڙهڻ ڇڏي هو وڃي انڊين نيويءَ ۾ وائرليس ٽيليگرافسٽ ٿيو. اتي ١٩٤٦ع واري گڏيل هندستان جي برطانوي سامونڊي فوج واري بغاوت جي مک سهندارن منجهان هڪڙو ٿي ڪري ڦاسيءَ جي سزا آيس پر پاڳ پڙايس ڦاسيءَ جي سزا جيل جي سزا ۾ تبديل ٿي ۽ هو ١٨ مهينا سزا ڪاٽي خير سان اچي وطن وسايو. سندس ڪيل نوڪرين ۽ ڌنڌن جو ته ڪاٿوئي ڪونهي. هو ماستر ٿيو، انقلاب اخبار سکر جو مئنيجر ٿيو، صداءِ سنڌ ۽ روزانه قرباني ڪراچيءَ جو ايڊيٽر ٿيو ڪپڙي جو واپار ڪيائين، رقم اوڌر ۾ وڃائي وري پنهنجي پريس کولي ان مان منشور اخبار ڪڍيائين. پوءِ الائي ڇا ڇا ٿيو؟ سنڌ انفرميشن جي ڊائريڪٽريءَ ۽ سيڪريٽري جا عهدا ماڻڻ کان پوءِ هاڻي شيخ زيد بن سلطان ٽرسٽ (جيڪا هلال پاڪستان اخبار هلائيندي آهي) جو ڊپٽي ائڊمنسٽريٽر آهي. ان کان پوءِ الائي ڇا ڇا ٿيندو؟ الله ڄاڻي، ماڻهو مٺو آهي،

Gul Hayat Institute

ڳالهين جو ڳهير، يار ويس، ڍڪي ڍڪي وارو، دل جو صاف، رلڻو ملڻو، سڄڻ جو سنگتي پر ٻخيلن سان ڪانءُ پويس! ان ڪانسواءِ وڏائي اصل ڪونه اٿس. Estelle Holt مئڊم ائسٽيلي هولٽ ايشيائي ملڪن جي سياحت ڪندي هتي سنڌ ۾ آئي هئي. هن هڪ ڏاهوڪو ڪتاب Asia and I ايشيا اينڊ آءٌ لکيو آهي ان ۾ علي احمد بروهيءَ جو تفصيلي ذڪر ڪيو اٿس. هوءَ بروهي ڪان تمام گهڻو متاثر نظر ٿي اچي.

ان ڪان سواءِ هڪ ٻئي غير ملڪي اديب وي. ايس. نائيپال V. S. Naipaul پنهنجي ڪتاب Among the Believers ۾ به علي احمد بروهي سان پنهنجي ڪچهرين جي سربستي احوال سان گڏ سنڌ جي تاريخ تي به بحث ڪيو آهي، خاص ڪري چچ ڪان وٺي عربن جي فتح تائين واري دور جي باري ۾. اهو ڪتاب ڪافي وقت پاڪستان جي رجعت پسند حلقن جي اکين ۾ ڪنڊڪيو آهي ۽ ڪراچيءَ جي اردو اخبارن نائيپال ۽ سندس ڪتاب تي گهڻا چوهڙ چنڊيا آهن.

مون علي احمد بروهيءَ ڪان هي انٽرويو ڪيترين قسطن ۾ ورتو آهي. ان ڏس ۾ ساڻس ڪافي ملاقاتون ٿيون آهن. زماني سازيءَ جي هوا ڪان ڪو به بتل ڪونهي. هو به منهنجن ڪيترن سوالن جا جواب ڪائي ويو آهي. خاص ڪري سندس عاشقانه ڪارنامن ۽ سندس هڪ مرحوم دوست ايوب احمد ڪرمانيءَ ۽ مشهور اردو اديبه قرةالعين حيدر جي مبينه عشق ۽ ڪرمانيءَ جي خودڪشيءَ جي باري ۾ ڪيس سڀ خبر آهي پر ان سوال تي چپ ٻوٽي ڇڏيا اٿس.

— عبدالرحمان پليجو

برسات: ۱۹۴۶ع ۾ انڊين نيويءَ انگريز سامراج خلاف بغاوت ڪئي هئي. توهان ان بغاوت جي مهندارن منجهان هئا. مهرباني ڪري ان بغاوت جا ڪارڻ ۽ نتيجا ٻڌايو. اها ڳالهه پنهنجي جاءِ تي هڪ تاريخي حيثيت رکي ٿي.

بروهي: انڊين نيويءَ جي بغاوت هڪ اهڙو تواريخي واقعو آهي جنهن جي سربستي بيان ڪرڻ لاءِ بياض گهرجن. هڪ اڌ سوال جي جواب ۾ ان ڪارنامي جو احوال اورڻ ڏاڍو ڏکيو آهي ان ڪري پيرائتي روئداد ڇاٽائڻ بجاءِ آءٌ ڪجهه ڳالهيون سرسري طور اوهان اڳيان پيش ڪندس جن جو تعلق بغاوت جي اصلي ڪارڻ ۽ نتيجي سان آهي. هن سلسلي ۾ پارت اندر ڪيئي ڪتاب ڇپجي چڪا آهن. هيءَ ٻي ڳالهه آهي ته بغاوت ۾ جن ماڻهن وڌيڪ ڀرو ورتو هيو ۽ جن ڏک ڏوجهرا ڏٺا ۽ سٺا تن ۾ گهڻائي انهن اياڻن جي آهي جي پاڪستاني آهن.

ساموندي فوج جي هڙتال جنهن کي انگريزن بغاوت جي نالي سان نوازيو اها ۱۷ فبروري ۱۹۴۶ جو بمبئي ۾ شروع ٿي، جا باهه جيان ڦهلندي سموري ملڪ جي بندرگاهن تائين پکڙجي وئي جتي جتي ساموندي جنگي جهاز لنگر انداز هوا

يا وري انهن شهرن ۾ جتي نيويءَ جا ٽريننگ سرڪز قائم ٿيل هوا. هي اهو زمانو هو جڏهن ٻي مهاڀاري لڙائيءَ پوين پساهن تي هئي ۽ جنگ جي نتيجي ۾ پوري دنيا اندر عجيب ڌمچر ۽ ڌماچوڪڙي متل هئي. جپان اڳئين ڌماڪي کان دهلجي آڻ مڃي چڪو هو، جرمنيءَ کي ڳيا ڪري ڪيس مال غنيمت وانگر حصا پتيون ڪري ورهايو ٿي ويو. هر فاتح يا شڪست کاڌل ملڪ ۾ روح راڙو يا ماتم چالو هو. ڏٺو وڃي ته جنگ جو حشر به "جوا" وارو ٿي هيو جنهن ۾ هارائيندڙ جو اڌ ۽ کٽيندڙ جو سڄو منهن ڪارو ٿي ٿيو.

ٻي مهاڀاري لڙائي سبب دنيا ۾ گهوڙالو پيدا ٿيو هيو ان ڪڙتال ۾ هندستان جي حالت وڌيڪ مونجهاري واري هئي. خاص طور سياسي ليڊرن جون ته پڳڙيون ٿي چڪيون هيون. ڪي جيلن ۾ باندي هوا، ڪي روپوش ۽ رفوچڪر ٿي چڪا هئا. باقي جي بچيا هوا سي گهونگهٽ پائي گمناميءَ ۾ گوشه نشين ٿي ويٺا رهيا. انگريز بهادر جنگ ۾ ٽڪجي ساڻو ضرور ٿي پيو هو ۽ سندس اندر سڄو کاڄي کوکلو ٿي چڪو هيو پر هتي ٻاهريون ٺهو رکي رعب تاب سان راڄ هلائيندو ٿي رهيو. هو هندستاني سياستدانن جي رڳ رڳ کان واقف هيو ۽ کين ڀاڄ ۾ ويڙهائڻ ۽ اشاري نچائڻ سندس ڏائي هٿ جو کيل هيو. ڪانگريس يا مسلم ليگ پارٽين جو جنم وٺڻ ۽ جياپو به ته انگريز جو ڪمال ۽ ڪرشمو هيو! انگريز کي ڪو اونو يا فڪر ڪونه هيو ڇاڪاڻ ته سندس طاقت جو سرچشمو فوج هئي ۽ نه عوام. عوامي هلچل هڙتال يا بائيڪاٽ جو مٿس ڪو اثر نه ٿي ٿيو. ڪيس پليءَ پت چاڙ هئي ته هندستاني عوام جو جوش و خروش ڪير جي اڀامڻ وانگر ٻي ضرر هيوجنهن کي ماٺي ڪرڻ لاءِ پاڻي جو هڪ ڇنڊو ڪافي هو.

ساموندي فوج ۾ لکين پڙهيل ماڻهن جي ڀرتي فقط پيغام رسائڻ واري ڪاتي يعني ڪميونيڪيشن برانچ ۾ ڪئي ويندي آهي. جنهن جو تعلق وائرليس، ريڊيو، ريڊار، سانڪ ٽيليگرافي ۽ سگنلس سان هوندو آهي. هن ڪاتي جا ماڻهو اعليٰ تعليم يافته هئڻ ڪري ٻين جي ڀيٽ ۾ وڌيڪ ذهين ۽ سياسي سمجهه رکندڙ ٿيندا آهن. ۱۹۴۲ ۾ جڏهن آءٌ وائرليس جي ٽريننگ وٺڻ لاءِ اول بمبئي ۽ پوءِ ڪلڪتي جي مرڪزن ۾ داخل ٿيس ته دي جاڻي ڏاڍو حيران ٿيس ته هن ڪاتي ۾ ڳچ انداز اهڙن ماڻهن جو هيو جي مون جيان فقط هن ڪارڻ فوج ۾ ڀرتي ٿيا هوا، ڇاڪاڻ ته سندن گرفتاريءَ لاءِ وارنٽ جاري ٿيل هوا. اهڙي انڌاڌنڌ ڀرتيءَ جو سبب اهو هو جو ڪانگريس جنگي امداد جو بائيڪاٽ ڪري (Quit India) يعني " هندستان مان نڪرو " جي تحريڪ هلائي هئي. جنهنڪري انگريزن کي جو انڌو سنڌو اميدوار مليو ٿي تنهن کي اکيون پوري ڀرتي ٿي ڪيائين. وري رنگروٽن کي هزارن جي تعداد ۾ تربيتي ادارن ۾ گڏي ٿي رهايائين. جنهن سبب سياسي سوچ رکندڙن کي پاڻ ۾ خيالن جي ڏي وٺ ۽ ميل ميلاپ جو سونهرو موقعو نصيب ٿيو—

جنگ واري دور ۾ اسان کي وڏي شرمساري پنهنجي ضمير جي ڦٽ لعنت سبب ٿي. ڇاڪاڻ ته اسان چند ڏوڪڙن خاطر اهڙي لڙائيءَ ۾ حصو ٿي ورتو جنهن سان اسان جي ملڪ جو ڪو به واسطو نه هيو. ٻين الفاظن ۾ ته ڇيچ پرائي هئي باقي نچڻ وارا احمق اسين هواسون. اسين جڏهن فوجي ڊريس پائي شهر ۾ گهمڻ لاءِ جهاز کان ٻاهر نڪرندا هواسون ته اسان تي پبلڪ جي ڦٽڪار وسندي هئي. انهن ڏينهن پبلڪ ۾ غيرت جام هئي ۽ اسان جو ڪوڙي مان به نه ڪيو ويندو هيو. اسان کي انگريز جا چمچا سڏيو ويندو هيو. باقي انڊين نئشنل آرمي

Gul Hayat Institute

'INA' جا وارا نيارا هوا. ڪين هر هندقومي هيروبڻائي گلن جا هار ٿي وڌا ويا ۽ سندن واڪاڻ هرهڪ جي چپن تـي هئـي. ڇاڪاڻ تـہ ڪانگريس ۽ مسلم ليگ کي پنهنجي ساک پـت وڌائڻي هئي ۽ جنرل اليڪشن بہ ويجهـي هئي. تـوڙي جـو "آءِ اين اي" هندستاني فوج جي انهيءَ حصي کي چيو ٿي ويو جنهن برما فرنٽ تي دشمن سان وڙهڻ بجاءِ جپانين جي غلامي قبول ڪئي هئي ۽ انهن ۾ اڪثر اهي فوجي هوا جي جپانين وٽ جنگي ڪئمپن ۾ باندي هوا ۽ ڪين بعد ۾ ترتيب ڏيئي هند جي "قومي فوج" بڻايو ويو هيو.

اسان ۾ ايتري سياسي سمجهہ ضرور هئي تہ انگريز بهادر اسان جي سياسي ليڊرن کي پتلين جي تماشي جيان نچائـي پنهنجي دل وندرائـي رهيو هيو. باقي حڪومت جون واڳون ڇڏڻ لاءِ سندس ڪو ارادو ڪونہ هيو. ڇاڪاڻ تہ هـن ملڪ ۾ سنـدس وڏي سيـڙپ ٿيـل هئي. اسان سڀني جو هي ايمان هيو تہ جيسين انگريز جي پاڙ يعني لشڪر ۾ ڌماڪو نہ ٿيندو تہ انوقت تائين، هي صاحبلوڪ مٺي مارائـي بنا هتان لڏڻ لاءِ هرگز تيار نہ ٿيندو. پر ڏيڻ ڏانـد ڪي، ڏاڻ تہ ڏجي پر ڪير ۽ ڪيئن؟ اهو موقعو اسانکي جلدي ميسر ٿيو جڏهن سڀيئي جنگي جهاز واپس بمبئي پهتا ۽ اسان سڀني کي ايچ ايم ايس تلوار ۾ رهايو ويو. ستين فبروري تـي اسان جي هڪ ساٿي "بي سي دت" کـي گرفتار ڪيو ويو. مٿس هي الزام ڏريو ويو تہ هـن ديوارن تــي "جئہ هند" جا نعرا لکيا هوا. پوءِ تہ پنيور کي باهہ وڪوڙي ويئي ۽ پيڙجي ڇيـي ١٧ فبروري تي نڪتي جنهن سڄــي هندستان کــي پنهنجي لپيٽ ۾ آندو. ان کان پوءِ جو احوال سرسري طور تي هن طورآهي:

بغاوت جو انتظام ١٧ ڄڻن جي ڪاميٽي هلايو. سڀيئي ميمبر چونڊيا ويا هوا. ١٧ فبروري جو ڏينهن هن لاءِ مقرر ڪيو ويو ڇاڪاڻ تــہ ان ڏينهن تي سڀاش چندرابوس هندستان جــي عارضي آزاد حڪومت برما ۾ قائم ڪئي هئي. بغاوت ۾ ٤٠ هزار فوج مــون انڪل ٣٠ هزار ماڻهن بهرو ورتو. وڏا عملدار غيرجــانبدار رهيا. گورن عملدارن کي ادارن يا جهازن جي لاڪپ ۾ باندي رکيو ويو. بغاوت اٺ ڏينهن سانده هلي نائين ڏينهن تي هٿيار ڦٽا ڪيا ويـا. هندستان جي هوائي توڙي خشڪيءَ جي فوج اسان تي هٿيار هلائڻ کان انڪار ڪيو توڙي جو بغاوت جا آخري ٻي ڏينهن اسين سندن گهيري هيـٺ رهياسون. يارهن انساني جانيون ضايع ٿيون. بمبئي، ڪلڪتہ، مدراس ۽ ٻين شهرن ۾ اسان جي بغاوت جي پٺڀرائي ۾ جي فساد ٿيا تن ۾ هزارين انسان مئا ۽ گرفتار ٿيا. بمبئي، احمدآباد ۽ جبلپور جي جملي ڪارخانن جي مزدورن هڙتالون ڪيون. وڳوڙن هلندي اسان جي فوج مون ڪنهن هڪ بہ انسان اسان سان نہ دغا ڪئي ۽ نہ غداري. نہ وري اسان خلاف ڪيس هلندي ڪا شاهدي ڏني.

بغاوت جي خاتمي بعد اسان مون ساڍا ٽي سؤ ماڻهن کي گرفتار ڪري "ملنڊ ۽ ڪليان" جي جنگي ڪئمپن ۾ ملٽري جي پهري هيٺ قيد رکيو ويو. سڀني جي نوڪري ختم ڪئي ويئي. جيل جي سزا ڪيترن کي ملي ڪا خبر نہ آهي ڇاڪاڻ تہ سڀ کان پهريون مون کي جيل اماڻيو ويو. بغاوت جي جاچ پڙتــال لاءِ وڏي پايہ جي انڪوائري ڪميشن مقرر ڪئي ويئي جنهن ۾ ٽي هاءِ ڪورٽن جا چيف جج ٻہ آرميءَ جا جنرل، هڪ نيويءَ جو ائڊمرل ۽ هڪ جج ائڊووڪيٽ جنرل ميمبر هوا. جسٽس مهاڄن جو پوءِ ڀارت جي سپريم ڪورٽ جو چيف جسٽس ٿيو، اهو انڪوائري ڪميشن جو صدر رهيو. انڪوائري ڪميشن جي ڪارروائي ادائي مهينا لاڳيتو هلندي رهي باغي فوجين طرفان سندن نمائندگي ڪرڻ جو

Gul Hayat Institute

فخر مون کي نصيب ٿيو. ڇاڪاڻ تہ ڪميشن جي سموري ڪارروائي اخبارن ۾ شايع ڪئي ويندي هئي ان ڪري هندستان جي وڏين اخبارن ۾ روزانہ منهنجا بيان ۽ فوٽو صفحہ اول تي ايندا رهيا توڙي جو ڪمائي ۽ پورهيو پنهنجو ٽيل هيو ۽ نالي ۾ نهال آءٌ ٿيندو رهيس— الله جي قدرت آهي. اهڙين جهلي پولڙو ڪنيو ۽ ڪائي فقير !

بغاوت دوران اسان جون چوٽيءَ جي پايہ وارن سياسي ليڊرن سان ملاقاتون ۽ ڳالهيون ٿيون. مهاتما گانڌيءَ اسان کي سخت گهٽ وڌ ڳالهايو. هن اسان کي چيو تہ اسان سندس سموري ڪمائيءَ تي پاڻي ڦيري ڇڏيو هيو ڇاڪاڻ تہ اهنسا کان ڪم نہ ورتو. ڪيس اسان ٻڌايو تہ اسان جي سموري ٽريننگ ماڻهن کي مارڻ يا پاڻ مرڻ تائين محدود هئي ان ڪري اهنسا جو ڪو سوال ئي پيدا نہ ٿي ٿيو. ڪيس هي بہ ٻڌايوسون تہ گل ڦل نڇاور ڪرڻ سان انگريز هتان هرگز نہ لڏيندو. اهڙي طرح قائداعظم ۽ مولانا آزاد سان بہ اسان جا باغي ساٿي ڪلڪتہ ۽ دهليءَ ۾ مليا جن اسان سان همدردي ڏيکاري ۽ حمايت ۾ بيان بہ شايع ڪيا پر سوشلسٽ پارٽيءَ جي سڀني ليڊرن اسان سان پورو پورو ساٿ ڏنو ۽ نباهيو ان لاءِ خاص طور ارونا آصف عليءَ واقعي ڪيرون لهڻيون.

اهو غلط خيال آهي تہ انگريزن نيويءَ جي بغاوت کي ڪچليو. هرگز نہ. ان طوفان جي مقابلي لاءِ انگريزن ۾ ڪو دم هيوئي ڪين. بغاوت جي چوٿين ڏينهن تي انگلنڊ جي وزير اعظم مسٽر ائٽليءَ پارليامينٽ ۾ اعلان ڪيو تہ انگريزن هندستان جي حڪومت ديسي ماڻهن جي حوالي ڪرڻ جو قطعي فيصلو ڪيو آهي ۽ ان سلسلي ۾ ڳالهيون هلائڻ لاءِ هڪ اعليٰ سطح جو وزارتي وفد هندستان روانو ڪيو ٿو وڃي. هي هڪ حقيقت آهي تہ هندستان ۽ پاڪستان کي آزادي ملڻ جو اصلي ڪارڻ نيويءَ جي بغاوت آهي. پوءِ هيءَ ٻي ڳالهہ آهي تہ في الوقت آزاديءَ متعلق ٻنهي ملڪن ۾ جي رام ڪهاڻيون ۽ الف ليلا جا داستان شروع ڪيا ٿا وڃن سي ڏاڍا دلچسپ ۽ پر لطف آهن. شال الله پاڪ اسانجي ملڪي ماڻهن کي سچ ڳالهائڻ ۽ سچ ٻڌڻ جي توفيق عطا ڪري. آمين.

برسات: بغاوت وقت توهان ڪهڙي جهاز تي هئا. هڙتالي ڪميٽيءَ ۾ توهان جي ڪهڙي حيثيت هئي؟

بروهي: بغاوت وقت مان بمبئيءَ جي ايچ ايم ايس تلوار ۾ "تند بتان تار" وائرليس جو انسٽرڪٽر هيس. هڙتالي ڪاميٽيءَ جي ميمبرن جي باقاعده چونڊ ٿي هئي جنهن ۾ سڀ کان گهڻا ووٽ مون کنيا هوا. ان جو سبب هي هيو جو ساموندي فوج ۾ اڪثريت ٻن قومن جي هئي هڪ پنجابي ٻيو مدراسي. آءٌ پنجابي ڳالهائيندو هيس ۽ شڪل مدراسين جهڙي هيم. ان سبب منهنجي واقفيت ۽ ڄاڻ سڃاڻ گهڻي هئي. انکان سواءِ سموري سروس ساموندي جهازن ۾ هئڻ ڪري ڄاڻ سڃاڻ جو دائرو وسيع هيو. سنڌي هئڻ ڪري منهنجي ڪنهن سان ڪا عداوت ڪانہ هئي پر ڪوشش ڪري هر هڪ سان دوستي لڳائڻ جو ادم ڪندو رهندو هيس. بغاوت جي مرڪزي آفيس جو انچارج هيس ۽ مونکي چاليهارو ساٿهو پياڳڏ ڏنا ويا هوا جن مون ۾ جٽا اڄ بہ ڪراچي ۾ وڏن عهدن تي سرفراز آهن.

برسات: ان بغاوت ۾ ڪهڙن سنڌين حصو ورتو هو؟

بروهي: جيتريقدر منهنجي خبرچار جو تعلق آهي تہ بغاوت واري زماني ۾ ساموندي فوج جي جدا جدا ڪاتن ۾ جملي ست جٽا

سنڌي شامل هوا جي هن طور آهن:

(۱) موهن‌لال. موهن بطور بواءِ "سي‌مئن" يعني "خلاصي ڇوڪري" جي رايل انڊين نيويءَ ۾ ڀرتي ٿيو هو. ساموندي جهازن ۾ سروس ڪندي ڪيس مشڪل سان ٻه ٽي سال ٿيا هوا. ڪراچي ۾ جنهن جنگي جهاز بغاوت ڪئي هئي ان تي توپن جي گولا باري واري حملي ۾ شهيد ٿي ويو. مرڻ وقت سندس عمر ۱۸ سال هئي. منهنجي ساڻس چنگي واقفيت هئي هو نهايت ڦڙت ذهين ۽ جوشيلو نوجوان هو.

(۲) غضنفر علي عيساڻي. هي صاحب منهنجي ڳوٺ ڳڙهي ياسين لڳ، بڊي ڳوٺ جو زميندار آهي. انڊين نيويءَ ۾ بطور "مڊ شپ مئن" جي ڀرتي ٿيو هو. سون سال ۱۹۴۵ع ۾ هندستاني آرماڙ جي فلئگ شپ "روهلکنڊ" ۾ ملائيشيا ۽ سينگاپور ۾ ڳيل هو. بغاوت واري زماني ۾ سب ليفٽيننٽ ٿيو هو. هلچل ۾ ڪو حصو ڪونه ورتائين. پاڪستان ٺهڻ ڪانپوءِ ساموندي فوج جي نوڪري ڇڏي سنڌ پوليس کاتي ۾ آيو. سنڌ جي جيلن واري کاتي جو اعليٰ عملدار پڻ ٿي رهيو. اڄ ڪلهه پنهنجي ڳوٺ بڊو ۾ اباڻي زميداري ۾ رڌل آهي

(۳) مظفر حسين ظفري. هُو اُتم نه بمبئي ۾ ليفٽيننٽ جي عهدي تي سرفراز هو. ان زماني ۾ منهن جي ساڻس ڪا به واقفيت نه هئي. بغاوت ۾ ڪو تحرڪ ڪونه ورتائين هونئن به ڪنهن به ڪميشن آفيسر سڌي يا اڻ سڌيءَ طور هڙتال سان ڪو واسطو ڪونه رکيو هو. ڪجهه وقت ڪان پوءِ پاڪستان سروس ۾ شامل ٿيو. في‌الحال فيڊرل گورنمينٽ ۾ سيڪريٽري جي عهدي تي آهي.

(۴) مظفر حسين جوش. حيدرآباد جي آفندي خاندان جو فرد آهي، ڪجهه وقت اڳ ريڊيو پاڪستان حيدرآباد تي بطور اسڪرپٽ ليکڪ جي ڪم ڪندڙ هيو. بغاوت دوران موڪل تي ڳوٺ آيل هيو. انڊين نيوي جي ڪميونيڪيشن برانچ ۾ سروس ڪندڙ هيو ۽ سندس واسطو سگنلس (Signals) سان هيو. بمبئيءَ ۾ اسان ٻنهي جون اڪثر ملاقاتون ٿينديون رهنديون هيون.

(۵) غلام مرتضيٰ بروهي: هي منهنجو ذات ڀائي ۽ گهرو دوست سکر جو ويٺل آهي انڊين نيويءَ ۾ بطور خلاصيءَ جي ڀرتي ٿيو هيو. بغاوت واري زماني ۾ بيمار هئڻ ڪري شايد ديولالي اسپتال بمبئي ۾ داخل هيو. نهايت دلير ۽ اڙٻنگ انسان آهي. اڄڪلهه سکر شهر ۾ پنهنجي ڌنڌي ڌاڙيءَ ۾ مشغول آهي.

(۶) محبوب: محبوب يا محبوب شاهه هڪ پراسرار شخصيت جو ڌڻي آهي. اصلي جيڪب‌آباد طرف جو ويٺل آهي. منهنجي واقفيت ساڻس ۱۹۴۴ع ۾ تڏهن ٿي جڏهن انڊين نيويءَ ۾ بطور خلاصي (Seaman) جي سروس ڪندڙ هيو. بغاوت واري واقعي کان ڪجهه سال اڳ هڪ حادثي ۾ سندس ٻانهن ضربجي پيئي جا بعد ۾ ڪاٽڻي پيئي. سروس ڇڏڻ کان پوءِ به منهنجي محبوب سان سندس جدا جدا جوڳين ۾ ملاقات ٿيندي رهي. في‌الوقت ڪراچيءَ ۾ آهي ۽ سندس پيري مريديءَ جو دائرو خاصو وسيع آهي.

(۷) آءٌ پاڻ جو اوهان اڳيان آهيان.

برسات: هر انسان جو زندگيءَ لاءِ ڪونه ڪو مول متو هوندو آهي. توهان جو نصب‌العين ڪهڙو آهي؟

بروهي: سچ چئبو ۽ ڌرتيءَ جيان انساني

Gul Hayat Institute

زندگي به پنهنجو سفر طئه ڪندي ٿي رهي. ڪهڙي ڏس ۾ يا ڪنهن جي ڳولا ۾؟ ڪا خبر نه آهي. البت اهـا ڄاڻ ضرور آهي ته ڪنهن اڻ ڄاتل رخ ۾ اڳيرو رڙهندي ٿي رهي. ٿي سگهي ٿو ته ٻيڙيءَ جيان وهڪري ۾ لهوارو لڙهڻ سندس فطرت هجي. شايد ڪيس ان اسرار جي پرک ۽ پروڙ لاءِ تانگهه هجي، جو راز ڪائنات ۾ سمايل هيو. پوءِ سچ جو پلئه پوڻ ناممڪن ئي سهي. پر حق جي راه ۾ پانڌيئڙو ٿيڻ به ته ساڳي ڳالهه هئي. منهنجي خيال ۾ اهوئي آهي انساني زندگيءَ جو مول مقصد، هن زندگيءَ ۾ ۽ هن دنيا ۾. آءٌ به ڪو ان قافلي کان الڳ ته نه آهيان. پوءِ جيڏي جو رنگ ڍنگ نرالوئي سهي. ڪو ماڻهو ماڻهپي لاءِ الله جي توفيق جو طالب ٿئي ۽ انسان ٿي زندگي گهارڻ کي پنهنجو نصب العين بڻائي. منهنجي خيال ۾ مون جهڙي رواجـي ماڻهوءَ لاءِ اها معراج ڪافي آهي.

جوانيءَ جي شروعات ۾ مون خواهش رکي ته هڪ مثالي ماڻهو ٿي حياتي گذاريان. اهڙي انسان ٿي رهڻ لاءِ مون ايمانداريءَ سان ڪوشش به ڪئي. پر الاجي ڇو، منهنجي اندر ۾ هي ڀڻڪو برابر ابرندو رهيو ته مون وارا ماپا غلط ۽ ڪسوٽيون ڪوڙيون هيون. زندگي جي تجربي، جو مون بعد ۾ پرايو، تنهن ته اڃان به وڌيڪ اها ڳالهه صاف ظاهر ڪري ڏيکاري ته خوش قسمتي ۽ بدقسمتي، ڀاڳ يا نڀاڳ ڪي هڪ ٻئي جي ابتڙ خاڪا نه هوا پر ساڳي ڳالهه هئي. انسانيت ڪا قومن قبيلن پاڙن يا ذاتين ۾ ورهايل نـه هئي پر حيوان ۽ ماڻهو، احمق سادا سودا يا اڪابر سڀ هڪ ئي برادريءَ جا ڀاتي هوا يعني انسانيت ۾ شامل هوا.

تجربي مونکي هي به احساس ڏياريو ته آءٌ ڪجهه به نه هيس. ڪائنات جي هر عنصر، سج چنڊ تارن ۽ گرهن، توڙي زمين جي سمنڊن پهاڙن ندين ۽ ڍنڍن به مون کي هـي سبق سيکاريو ته قدرت اٿاه هئي ۽ بي انت هئي ۽ آءٌ هڪ ننڍڙو ڪيڙو ۽ ماڪوڙو جو نه پاڻ ڪجهه هيو ۽ نه وري وٽس ٻين کـي ڏيڻ لاءِ ڪجهه هيو. هيءَ ٻي ڳالهه آهي ته مونکي ڪابه چيز ڪنهن کي ڏيڻي ڪانه هئي. نه الله کي ۽ نه ماڻهن کي. ڇاڪاڻ ته ٻين کي ڪجهه بخشڻ يا سخا ڪرڻ هڪ وڏي سائنس هئي. هڪ وڏو فن هيو جنهنجي نـه مونکي ڪا سکيا مليل هئي ۽ نه مون ڪڏهن ان تي عمل ڪيو هيو.

ان کان وڌيڪ منهنجي سادگي هيءَ هئي جو مون زندگيءَ جي مقصد سمجهڻ لاءِ پاڻهر تو ڪوشش ڪڏهن ڪانه ڪئي. ڄاڻم ٿي شايد مونکي ڪو غيبي اشارو ملندو، خواب ۾ بشارت ٿيندي يا وري ڪو هاتفي آواز ايندو. اهڙي آچار هر وقت از غيبي آواز جي آهٽ لاءِ انتظار ۾ رهيس. پـر آسمان خاموش رهيو توڙي جو اڳـ هميشه ڳالهائيندو پئي رهيو آهي. بقول ڀٽائي جي اڳي اٿ رڙن مون پيري ماڻ ٿي.

آخر وري به اندر واري کي مونتي ترس آيو. ڇيائين ته موڳا مورک اڃايو ٿـو وڃـو خيالي پلاءُ پچائين. زندگي تو گنوائي ڇڏين وڃائڻ ۽ کڳيون هڻڻ ۾. هاڻ جڏهن قبر جي ڪنڌيءَ تي پهتو آهين ته وڃو ٿو حياتي جو مقصد ڳولين. خير ڀلي ڀلي ڀاڻ آيو اهو به نه ڀُلو، ڏس توکي آءٌ ٿو ڏيان پوءِ پورهيو پاڻ ڪر. هاڻ وڃ وڃي پنهنجي لڪڻ پڙهڻ کي لڳ. پنهنجن ڏيهي ماڻهن وٽ وڃي رهه. ڀائيچاري ۽ ڀائپيءَ جي پير ڀرڻ خاطر جو ڪجهه تون سندن لاءِ ڪري سگهين ڪر.

Gul Hayat Institute

جي ڏيڻي سگهين ته ڏي. پر بنا ڪنهن غرض جي ۽ سواءِ ڪنهن لالچ جي. ڪنهن به عيوضي جي آس نه رک. جي تو وٽ اچن ته انهن کان ائين نه پڇ ته هو ڪير آهن، يا ڪٿان آيا آهن. فقط هي سوال پاڻ کان ڪر ته ڪين ڪهڙي تڪليف آهي. جي تو وٽ ماڻهو پاڻ پير پري نه اچن ته تون وڃ. جي توکي لوڙي ڪين ته تون ڳولهي ڳاري ڪري ڪين پرچاءِ جيئين هو توکي پنهنجو ڪن. پوءِ بروڌي نه سهي ته برو نه سهي. اهوئي هڪ رستو آهي جو تون اڳتي هلي اهو ڪجهه ٿي سگهندين جو هر ڏک ۾ ۽ هر ڏکئي وقت تنهنجا ماڻهو توکي ياد ڪن. هن کان وڌيڪ ٻيو ڪو بهتر مقصد تنهنجي زندگيءَ جو ٿيڻ مشڪل آهي —

برسات: توهان پنهنجي زندگيءَ جي باري ۾ ڪجهه ٻڌايو؟ جيڪي ڏانهن گذاريا اٿوَ انهن لاءِ ڪيتري قدر مطمئن آهيو؟

بروهي: مون ڀرپور زندگي گهاري آهي يا اڌوگابري. چئي نٿو سگهان. البت هيءَ ڄاڻ اٿم ته پنهنجي وسان ڪونه گهٽايو اٿم. وري جڳ به چنگي ماري اٿم. اهڙو ڪو ڪوٽو ڪم رهيو ئي ڪونه آهي جو ڪيو نه هجيم يا جنهن ڪرڻ لاءِ سوچيو ئي نه هجيم. هي ٿي سگهي ٿو ته مناسب محل يا موقعي نه ملڻ ڪري گهڻا گناهه ٿورڙ تائين پهچڻ کان رهجي ويا هجن. جنهن غفلت لاءِ افسوس اٿم. هاڻ خبر پيئي اٿم ته سمجهه ۽ صحت به حياتي جيان امانتون هيون جي واقعي ئي ائين آهي ته پوءِ چئبو ته امانت ۾ خيانت به پيٽ ڀري ڪئي اٿم.

دراصل مون زندگي ڪانئي ڪيس سرڪاري مال يا مال غنيمت سمجهي. سموري عمر ائين گذاريم جڻ قرض يا اوڌر ۾ ٿي وهيس. اوڌر به اها جا هڪ مسلمان ڪنهن هٿ راڻائي ڪان ان نيت سان وٺي ته رقم واپس ورائي موڙ نه ڏيڻي هئي. باقي هن ڌرتيءَ تي بوجهه ٿي رهڻ جو ڪرايو روڪ ۽ سواءِ ڪنهن چرن چرا ڪرڻ جي ڀري ڏيندو رهيس. ارڏايون به چنگيون ڪيم سي نه ڪي حادثا هوا ۽ نه حالتن جي مجبوري. ڏسي وائسي ۽ ڄاڻي ٻجهي نانگن جي ٻرن ۾ هٿ وجهندو رهيس. ناتو "ٻچو" نه هوندي به ٻچي ويس! اهو منهنجي سمجهه کان ٻاهر آهي.

جنهن وٽ يا وستوءَ کي مون بي بها سمجهي هٿ ڪيو ان شئي جو اصلي قدر يا قيمت مارڪيٽ ۾ ڪيتري هئي؟ مون ڪڏهن به نه سوچيو. مون ڏٺو ته زندگي جو ملهه ڪجهه به هيو. پر هونئن به زندگيءَ جو ڪجهه به ملهه ٿيندو آهي ڇا؟ انڪري مون سندس ڪو قدر نه ڪيو. پر هاڻ ٿي خبر پئي ته زندگي به هڪ گهر جيان آهي جنهن جي چنڊ ڦوڪ ڪرڻ ضروري آهي، نه ته مٽس سڻ مٽيءَ جا چڙهي ويندا ۽ ڪنڊ ڪڙڇ ڇاري سان ڀرجي ويندي. مون به زندگيءَ جي ڪا پرگهور ۽ پرداخت نه ڪئي. نتيجو اهو نڪتو جو مٿس اٽ ۽ ڪٽ چڙهي ويو ۽ سموري زندگي زنگجي ويئي. هاڻ ته ائين ٿو معلوم ٿئي ڄڻ آءُ هڪ اهڙي ڳوري جاءِ آهيان جنهن ۾ غئبات اچي واسو ڪيو آهي.

مون کي زندگيءَ جو هر اوراپ وڻيو پر سندس بي وفائي اصل سمجهه ۾ نه آئي. عمر جي اڳياڙي ۽ پڇاڙي ته پٽلي ۽ پوڙهپڻ جي منڍيءَ ۽ پڇڙيءَ وانگر ئي بيڪار ۽ بي سود پر سندس آئيءَ واري جواني به هجي فاني؟ ڪنهن ڏني ته ڪنهن ڏني به نه. ته باقي زندگيءَ ۾ رهيو ڇا؟ اڇا ڪلهوڪي ڏينهن ويٺي سوچيم ته زندگيءَ جو مقصد ڳولي پاڻ لاءِ ڪا راهه تلاش ڪريان. اڃ ويٺو هٿ هڻان ۽ هنجون هاريان ته مار، زندگي گذري به ويئي ۽ مون کي ڪل

Gul Hayat Institute

ڪانم پئي ڪائي، توڙي جو آءٌ گس تي برابر بيٺو رهيس. جڻ ته ڪو ڪنوڻ جو تجلو هيو جو مهلڪو ڏيئي جلوو ڏيکاري اجهامي ويو. پيٽ‌سان خواب ۾ ڪو جهٽ پلڪ ته جڻاءُ ڪندو آهي. اهڙي پاڇوڪڙ جي ڪهڙي ياري جا اچڻ کان اڳ ڪري وڃڻ جي تياري.

زندگيءَ جي شروعات ته ڪلندي ڪلائيندي گذري. ڪجهه اڳيرو ٿي جڏهن ڏٺم ته ڪو به بني بشر ڏکن سورن کان واندو نه هيو ته پوءِ پنهنجي ئال ڦڪي ۽ نقلي نظر آيم. لاچار ٿـي پنهنجن کلندڙ ڏندن کي اندر ڪري چپ پڪوڙيم جيئن کليل گبڙ کيءَ کي پڙدو ڏيئي بند ڪيو وڃي. مون ڪي جهوريـو يارن جـي وڇوڙي، جي لاهوتي لڏي ويا. موت مون کان ڪو دوست يا عزيز ڪسي هرگز نه سگهيو. جي اکين آڏو نه آهن تڏهن به هو منهنجي زندگي کان ٻـاهر نڪتل ٿوروئـي آهن. فقط اکيوٽ جيتري دير آهي ۽ سنمڪ منهنجي سپرين. باقي هي حقيقت آهي ته موت پيو ڪجهه ڊپ ڊاءُ نه ڏنو البت منهنجي عقل ۽ سمجهه کـي اڌ رنگو ڏيئي موٽاج ٻٽائي ڇڏيو. ڏٺم ته موت سان دليل ۽ دانائيءَ جو ڪو واسطو هيو ئـي ڪونه. نه وري موت، قدرت يا زندگيءَ جو ڪو قانون هيو. جي قانون هجي ها ته مون پاهڻ سالن جي ٻڍي جي جيئري، ٻن، ٻارنهن ۽ ٻاويهن سالن جا گبرو ڪيئن هن جهان مون کجي وڃن ها ـــ

مون آسمان تي اڏڻ جي ڪڏهن ڪوشش نه ڪئي نه وري پهاڙن يا دڙن تي ڪو چڙهائي ڪيم. آءٌ پهاڙ جي پاڙ وٽ تري تي ويهڻ جو عادي آهيان اوچائي تي چڙهندي سڏـي کي ڦيريون ايندون اٿم. هونئن به ڏک انهن کي ايندو جي بلنديءَ تي هجن. جو ويٺو ئي هيٺ زمين تي هجي تنهن جي ڪرڻ ۾ ڪهڙو خطرو. جوتش وديا پٽاندر پڻ آءٌ ”آبي“ يعني پاڻي جي عنصر کان متاثر آهيان ۽ پاڻيءَ جيان هيٺاهينءَ ڏانهن وڃڻ جي عادت اٿم. (هلندڙ)

سنڌي، اردو ۽ انگريزي جي بهترين
۽ معياري ڇپائيءَ لاءِ

برسات پرنٽرس

کي ياد رکندا.

پتو: S. W. I/2 پي. اي. سي. ايڇ. سوسائٽي، ڪراچي-٢٩
فون: ٤٣٩٩٠٠

Gul Hayat Institute

Gul Hayat Institute

سَکَرَ سائيُ سِکَ، جانهن آيجي عام کي
سمهي رهُه، سيد چئي، پيئي پيالي پِڪَ
نِيڻن جي جو نانهه سين، تني ڏسي تِڪَ
لوڪان چڱي لِڪَ، جي هوءِ مشق حبيب سين.

رکي توڪل تن ۾، پهرين پچائج پاڻُ
سناسي سيد چئي، اهو ئي جاڻج جاڻُ
ڪڏهن ڪي پڄ جي ڪا پڙي، سندو غير گماڻُ
پهرين پڄج پاڻُ، پوءِ پچائج پر پتڻون.

ڪين اُتو ڪين وُٺو، ڪين وسندو ويهي
اوٺي رات، سات چئي، آئندي خبر ڪري
مَڇي مورچا اُتا، اُن جا بگا ڏور ڏيهي
جي برن جا بري، تن پٺ پيئڙن بدا ڏيئين.

جهڙا اڪر ڪڪوريا، تهڙيون لوڙيون سرلڳن
هيڪانديون تي هليون، پَسي ڪي پڪن
ميڙين ڏنڊ ملير ۾، سدا سانڍُي ڪن
سي جڏهن پڪن، عمر! اُڪنڍي آهي ان.

Gul Hayat Institute

○

ٻهرن تي ٻيٺي
رات جنيندي کيترو
ويٺي ڙي ويٺي !

○

کوهيڙي کنهبو
ڳاڙهي ٻڪيءَ ڇهنب سان
ڳائيندي ٽوٻيو .

○

ڪنگ چٽي ڪُرڙي -
جلسي ۾ شاعر ڏسي
اچ آئي ڏرڙي .

○

ويري ٽنهنجي ٻچ !
ڪلرُ کيري کوٽ کي
متان ٻڳهن آچَ !

○

هٿ نه هيون ڪالهه
هيڏيون ٻڳل ڪنگريون
ايڏي ڇڳل مالهه !

○

ٽنڊ ٻيو سيڪو،
ڏس لڳا، ڏر ٻوريا
ٻير سُتو ٻيڪو .

○

هو جي جن نه ڪن،
او شل ٻون مينهڙا
ڪونگا واهه ڪجن !

○

ٽنگڙ ٽهه ٽهه ڪن،
اچ نه ڏنم واٽ تي
گهوٽ متي گهوڙن !

Gul Hayat Institute

شاهه عنات

سَڪَرِ سائِيءَ سِڪَ، جانهن آچجي عامَ کي
سمهي رهُ، سيد چئي، پي پيالي پِڪَ
نِينهن جنِي جو نانِهه سئين، تني ڏني تِڪَ
لوڪان چڱي لِڪَ، جي هوءِ حضورِ حبيب سين.

★

ڪي توڪل تَنَ ۾، پهرين پچائجُ پاڻُ
سناسي سيد چئي، اهوئي چاڙهجُ چاڻُ
ڪڏي ڇڏج ڪاڻري، سندو غيرُ گمانُ
پهرين پڄج پاڻُ، پوءِ پچائج پر پيتڙون.

★

ڪين اُٺو ڪين وُٺو، ڪين وسندو وري
اوٺي رات، عنات چئي، آندي خبر ڪري
مَچي موچار اٿئا، اُن جا ڏِگا ڏور ڏري ڏُکِي
جي برن جا برِي، تن بند پيٽڙن بدا ڏيئين.

★

جهڙا اڪر ڙڪکور ئا، تهڙيون لوئيون سِر لڳنِ
هيڪانديون ٿي هليون، پُسيَ ڪي پِڪنِ
ميڙين ڏٺُ ملير ۾، سدا ساٿُ ڪنِ
تني جن پکن، عمر! اُڪندي آهيان.

Gul Hayat Institute